

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

PŘÍRODA V PRÓZÁCH JOSEFA THOMAYERA
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Tereza Karlovcová

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství českého jazyka pro základní školy

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 30. června 2021

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala panu Mgr. Jiřímu Novotnému za jeho věcné připomínky a cenné rady. Děkuji za ochotu, vstřícný přístup a pomoc při zpracování této diplomové práce.

OBSAH

Úvod.....	2
1 ŽIVOT A DÍLO JOSEFA THOMAYERA.....	4
2 PŘÍRODA VE ČTYŘECH ROČNÍCH OBDOBÍCH	11
2.1 JARO	11
2.1.1 Hlas jarní přírody.....	13
2.2 LÉTO	14
2.2.1 Hlas letní přírody.....	16
2.3 PODZIM	17
2.3.1 Hlas podzimní přírody	19
2.4 ZIMA	20
2.4.1 Hlas zimní přírody	21
3 POHLEDY DO PROSTORU PŘÍRODY	23
3.1 VERTIKÁLNÍ A HORIZONTÁLNÍ PERSPEKTIVA PŘÍRODY	23
3.2 VODNÍ ŽIVEL	23
4 CHARAKTERISTICKÉ DETAILY V POHLEDU NA PŘÍRODU	26
4.1 ROSTLINY	26
4.1.1 Stromy	26
4.1.2 Keře.....	27
4.1.3 Květiny	28
4.2 ZVÍŘATA.....	28
4.2.1 Ptáci	29
4.2.2 Hmyz.....	33
4.2.3 Ryby	35
4.2.4 Savci.....	35
4.2.5 Plazi a obojživelníci	36
5 ANALÝZA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ.....	38
ZÁVĚR	39
RESUMÉ.....	42
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	43

Úvod

Zvolené téma práce je výsledkem několika diskuzí s původním vedoucím práce. Chtěla jsem se zabývat regionálním autorem z Chodska. A protože mám velice ráda přírodu, vybrali jsme společně s prof. Viktorou právě Josefa Thomayera, jakožto výraznou osobnost Domažlicka, který ale bývá neprávem opomíjen a není příliš zastoupen ve vědomí ani obyvatel Chodska samého. Josef Thomayer je autorem přírodních a vzpomínkových próz a novinových příspěvků často s medicínskými tématy, jelikož patřil k předním českým lékařům – byl profesorem vnitřního lékařství, jedním ze zakladatelů české lékařské vědy a zasloužil se o zlepšení podmínek na českých klinikách a o rozvoj českého lékařského názvosloví.

Cílem diplomové práce je připomenout beletristické dílo osobnosti Josefa Thomayera, který je známý především pro svou lékařskou činnost. Ale na jeho umělecké dílo se pomalu zapomíná, třebaže bylo výrazným způsobem oceňováno Thomayerovými vrstevníky. Pokusím se o detailní rozbor tematické vrstvy Thomayerových přírodních próz a jednotlivé motivy seskupím do určitých tematických celků. Mou snahou je pokusit se o dokumentaci, jakým způsobem dokázal Josef Thomayer zprostředkovat čtenářům určité osobní pocity a emoce. Zároveň by práce měla též motivovat k četbě Thomayerova beletristického díla.

V první kapitole se budu věnovat životu Josefa Thomayera, zmíním jeho lékařskou kariéru a dotknu se také jeho díla, jak vědeckého, tak i literárního.

Další kapitoly už se budou zabývat výhradně přírodou v pojetí Josefa Thomayera, jeho zobrazeními krajiny a užitými jazykovými prostředky.

Druhá kapitola této práce se zaměří na změnu zobrazované přírody v průběhu čtyř ročních období, včetně změny stylu popisu této krajiny a používaných výrazů. Velmi výrazným atributem přírody proměňující se během roku jsou její zvukové projevy, veškeré sluchové vjemy.

Následující kapitola je určena k výzkumu obecných Thomayerových pohledů na přírodní scenérie a způsoby, pomocí nichž se Thomayerovi ve svých prózách daří mistrně zachytit celkový obraz přírody. Pozornost bude zaměřena především na vyobrazení vzdáleností v prostoru přírody, dále na popis vodního živlu, vodních ploch a toků.

Další kapitola pak naopak zkoumá přírodu v jejích maličkostech a její detailní zobrazení v prózách Josefa Thomayera. Kapitola se zaměřuje mimo jiné na autorův podrobný popis některých zástupců říše zvířat a rostlin.

Poslední kapitola se zaměřuje na použité umělecké jazykové prostředky a kompoziční postupy a analyzuje jejich vliv na celkový dojem a působení přírodních próz Josefa Thomayera.

1 ŽIVOT A DÍLO JOSEFA THOMAYERA

Josef Thomayer pochází z malé vesničky Trhanov rozkládající se pod Čerchovem na Domažlicku. Příjmení Thomayer je staré chodské jméno. V matrikách lze dohledat již od poloviny 17. století. (Thomayer 1977, s. 17) Otec Josefa Thomayera působil jako panský zahradník na takzvaném velikém zámku v Trhanově u hraběte Rudolfa Stadiona, majitele trhanovského panství. (Merhaut 2008, s. 906) Zde se také 23. března roku 1853 Josef Thomayer narodil. Byty, ve kterých společně s rodiči bydlel, byly vlhké a často je proto měnili, až se nakonec zabydli v chalupě na Starém Hamru. Chalupa těsně sousedila s panskou zahradou, o kterou se staral právě Thomayerův otec. (Sedlák 1923, s. 9)

První vlivy na Thomayerovu tvorbu lze pozorovat již za jeho mládí, kdy se svou matkou radostně obdivoval rodinný i hospodářský život, jeho otec ho učil poznávat květiny a ptactvo a mít je rád a kdy naslouchal dědečkovým vypravováním o dobrodružstvích z přírody. Právě zvířata a příroda se v Thomayerově literárním díle odrazily nejvýrazněji. (Sedlák 1923, s. 10) Pozorování přírodního dění patřilo k Thomayerovým největším zálibám, až vášním. (Thomayer 1975, s. 8)

Už když mu byly čtyři roky, začal sám navštěvovat trhanovskou školu, která v té době byla velmi ubohá a nestačila uspokojit veliký nápor žáků. Jen co se Thomayer naučil číst, stal se z něj velmi vášnivý a houževnatý čtenář. Čtenářský zájem projevoval především o díla zeměpisná a cestopisná. Ale tato díla doplňoval četbou všeho, k čemu měl přístup. Jeden z nejdostupnějších žánrů oné doby v tomto kraji byl kalendář.¹ Již jako sedmiletý četl Thomayer se zájmem povídky od Františka Pravdy.² Pravdovy povídky byly plny popisů venkova a života na venkově, jaký sám Thomayer znal a byl mu blízký. Byl to právě Pravdův prostý styl, který měl na pozdější Thomayerovu tvorbu největší vliv. Především na jeho „*způsob zachycování různých postav, postaviček, figurek i typů jak na venkově tak i později jinde*“. (Sedlák 1923, s. 11) Thomayer si velmi pozorně všiml všelijakých postaviček ve svém okolí, o nichž mu také vyprávěl ne jeden příběh jeho dědeček. Thomayer nepozoroval jen postavy, ale i celkově život kolem sebe. Ke svému rodnému kraji přirostl srdcem a přilnul k němu velkou a trvalou láskou. Často vídával svého dědečka

¹ Kalendář je žánr lidového čtení.

² František Pravda (1817 – 1904), vlastním jménem Vojtěch Hlinka byl český katolický kněz, autor povídek. (Novák 1995, s. 438)

při polních pracích, uvědomoval si namáhavost takového života a špatné životní podmínky celé své rodiny. (Sedlák 1923, s. 11)

Ve svých osmi letech, v roce 1859, společně s bratrem opustil dvojtřídní trhanovskou školu a dál ve vzdělávání pokračoval při soukromém vyučování u kaplana Aloise Strassbergra.³ Hlavním úkolem tohoto soukromého vyučování bylo naučit Thomayera německy. O dva roky později v roce 1863 vykonal Thomayer zkoušku ze čtvrté třídy obecné s vyznamenáním a po prázdninách toho roku pak mohl nastoupit ke studiu na gymnázium v Klatovech. On sám chtěl chodit na domažlickou reálku, ale rodiče upřednostnili právě gymnázium. (Sedlák 1923, s. 12)

Klatovy byly od Trhanova daleko, proto byl Thomayer ubytován v rodině krupaře Antonína Junga.⁴ A byl to právě on, kdo v mladém Thomayerovi podnítil jeho zájem o starožitnosti a kulturu umění. Odchod ze známého domova a ubytování v cizím městě doprovázely četné Thomayerovy pláče. Klatovské gymnázium bylo tehdy pod správou benediktýnských řádových kněží z emauzského kláštera, ale již zde působili i světší profesori. Klatovské gymnázium se v roce 1870 odchodem řádových kněží stává ústavem světským. Ani zde neuhasl Thomayerova touha po četbě a díky zdejší ústavní knihovně mohl tuto svoji touhu ukojit. Tehdejší literární osobnosti a literární život sledoval četbou Hálkova časopisu *Květy*, dále pak v almanachu *Ruch* vydaného roku 1968 a *Almanachu českého studentstva* z následujícího roku. Nejvíce ze všech autorů zaujali Thomayera především Sládek a Čech. Díky domažlickému sklenáři a vlastenci Paroubkovi se v Thomayerovi probudil slovanský a vlastenecký duch. (Sedlák 1923, s. 15)

Do roku 1869 neměl na gymnázium příliš přátel, ale v tomto roce přestoupil na klatovské gymnázium Emil Frída.⁵ Thomayer měl Frídu učit matematiku, ale ten znal všelijaké pražské literární osobnosti a měl velmi rozsáhlé znalosti o literatuře, takže se společně bavili raději o literatuře. Nově vzniklé přátelství mezi Thomayerem a Frídou se nakonec stalo přátelstvím na celý život a i z korespondence Vrchlického je patrné, že se měli navzájem v úctě, velice si rozuměli a často se pak během svých životů i stýkali. Navzájem

³ Alois Strassberger byl farářem ve Všerubech.

⁴ Antonín Jung, krupař v Klatovech, byl předlohou pro povahopisný obrázek *Krupař Kleofáš* (Lumír, 1875) Aloise Vojtěcha Šmilovského. (Sedlák 1923, s. 13)

⁵ Emil Frída si na základě Thomayerova nápadu zvolil svůj umělecký pseudonym Jaroslav Vrchlický. (Sedlák 1923, s. 15) Původně šlo o jejich společný publikační pseudonym, který si poté Frída ponechal. (Merhaut 2008, s. 906)

si dávali k hodnocení svá díla, upřímně si je kritizovali a nebylo výjimkou, že na radu druhého bylo některé dílo i spáleno. Thomayer měl vliv na Vrchlického tvorbu, dokonce i redigoval jeho první básnickou sbírku, (Merhaut 2008, s. 906) ale i Vrchlický jemu „přinášel nové podněty k četbě, strhoval jej svou prudší tvořivostí, učil jej poznávati důkladněji současnou naši poezii“ (Sedlák 1923, s. 17) a celkově ovlivnil Thomayerovu tvorbu a literární myšlení. Thomayer nejdříve své příspěvky podepisoval pseudonymem Kamil Měřický, později zvolil pseudonym R. E. Jamot, který byl fonetickým anagramem⁶ jeho příjmení. V roce 1871 složil Thomayer maturitní zkoušku a brzy nato se plný literárních plánů přestěhoval do bytu v Praze. (Sedlák 1923, s. 17)

V tomto stejném roce započal také Thomayer své studium na pražské lékařské fakultě. Thomayer sám chtěl studovat matematiku, jeho otec by ho nejráději viděl na studiu práv, kompromisem tedy byla medicína. Ubytoval se v Praze v nepříliš pohodlném bytě na Novém Městě. Maje v lásce přírodu, kochal se Thomayer pražskými zahradami a zelení. (Sedlák 1923, s. 18)

Již během studia na lékařské fakultě se seznamoval s osobnostmi z lékařského oboru, s literárními osobnostmi, s malíři a dalšími umělci, se kterými měl mnoho společných zájmů – přírodu, umění i literaturu. Z těchto seznámení a styků vzniklo pro Thomayera mnohé přátelské pouto často trvajícím po celý zbytek života. Mezi významné osobnosti, se kterými se spřátelil, patřili mladý právník a později známý humorista August Vojtěch Nevšímal, jiskrný mladík Mikoláš Aleš či záhadný malíř fresek Josef Tulka. Blízký vztah dokázal navázat ale i se staršími umělci, jako byli Ženíšek, Myslbek a podivínský Jedlička. V roce 1873 se v Akademickém čtenářském spolku setkal s Aloisem Jiráskem. Také tohle přátelství bylo trvalé, Jirásek s Thomayerem si vyměňovali korespondenci i po tom, co se Jirásek odstěhoval do Litomyšle. V Umělecké besedě se seznámil a Vítězslavem Hálkem, který vedl její literární odbor a kterého Thomayer poznal jako velmi „bystrého a energetického, mladě svěžího a vtipného, ale také nedůtklivého“. (Sedlák 1923, str. 20) Umělecká beseda neposkytovala Thomayerovi jen poučení, ale našel zde i spoustu radosti a zábavy. V jiné literární společnosti se seznámil s Janem Nerudou, jenž byl středem této společnosti. V tu dobu také poznal další známé literáty, kterými byli například mlčenlivý

⁶ Anagram je slovo vzniklé přeskupením písmen ve slově odlišného významu, poměrně často se využívá při tvoření pseudonymů (anagrammonym). (Vlašín 1984, s. 19)

Jakub Arbes, redaktor Lumíra Svatopluk Čech nebo Josef Václav Sládek. Postupně se tedy seznamoval s celou lumírovskou družinou, se kterou na dlouhou dobu srostl, stejně jako s Lumírem samým, a se kterou měla jeho tvorba některé společné rysy a znaky, takže můžeme Thomayera částečně počítat mezi lumírovce. A stejně jako ostatní příslušníci této lumírovské generace měl i Thomayer v oblibě cestování a ze svých cest si chtěl přivést vlastní subjektivní náhled na cizí svět a poznání cizích krajín a lidí. Ať sám, či se svými přáteli Aloisem Jiráskem, Jaroslavem Vrchlickým, Zikmundem Wintrem procestoval pěšky celé Čechy. (Sedlák 1923, s. 25)

Mezi Thomayerovu četbu patřila současná literatura, beletrie. Vedle jeho současníků se mezi jeho velmi oblíbené autory řadil i Karel Hynek Mácha, především pro jeho pozorovací talent a věrnost obrazů krajiny. Pravdivost a autenticitu těchto zobrazení si Thomayer sám často ověřoval během svých cest. Mimo uměleckou literaturu studoval Thomayer rovněž literaturu odbornou, zaměřenou především na frenologii⁷ a fyziognomiku⁸, ze které také čerpal potřebnou inspiraci pro svou literární prvotinu. Byl jí odborný článek o fyziognomice, který byl otištěn roku 1872 v Kořánově Světozoru pod dříve zmiňovaným pseudonymem R. E. Jamot. (Sedlák 1923, s. 22) Svým prvním příspěvkem v Lumíru získal přízeň Jana Nerudy a Vítězslava Háška, kteří byli toho času redaktory Lumíru. Thomayer jim poslal svůj první přírodní obrázek *Život na našich rybnících*, Neruda byl článkem velmi příjemně překvapen a Hášek se dokonce domníval, že se jedná o plagiát. Vytištění článku přineslo Thomayerovi nejen ohromnou radost literární, ale také ho mile potěšil získaný honorář. (Sedlák 1923, s. 23) Neruda byl pro Thomayera také vzorem v jeho literárních začátcích, neboť i on jako jeden z mladších literátů té doby částečně vyšel z Nerudovy povídkové drobnokresby. (Novák 1995, s. 525)

Po pěti letech studia na pražské lékařské fakultě úspěšně vykonal rigorózní zkoušku a roku 1876 byl slavnostně promován na doktora lékařství. Začátky jeho lékařské praxe pro něj nebyly vůbec jednoduché, pobýval v malém nepříliš pohodlném nemocničním pokoji. Tyto své osudy líčí humorně v povídce *Vznešení žebráci* v knize *Po různých stezkách*⁹. V roce 1883 se habilitoval pro vnitřní lékařství a stal se docentem. Během toho postupně působil

⁷ Frenologie je obor, který se v minulosti snažil odvozovat duševní vlastnosti člověka z tvaru jeho lebky. (Vokurka 2015, s. 329)

⁸ Fyziognomie zkoumá zevní vzhled člověka, zvl. utváření a výraz obličeje. (Vokurka 2015, s. 336)

⁹ JAMOT, R. E. *Po různých stezkách*. Praha: Bursík a Kohout, 1902.

na mnohých ústavech a klinikách, dokonce i v cizině, a to až do roku 1886, kdy byl jmenován mimořádným profesorem české lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity. O jedenáct let později, v roce 1897, se stal řádným profesorem a přednostou druhé interní kliniky Lékařské fakulty pražské univerzity. (Káš 2011, s. 241) Zúčastnil se mnohých stáží v Paříži, Londýně a přednášel téměř po celé Evropě. Bojoval za zřízení českého lékařského školství a organizaci novodobého odborného života. Byl zakladatelem a členem různých profesních a společenských spolků a organizací, mj. Umělecké besedy, Spolku českých lékařů, Společnosti Jaroslava Vrchlického či výboru Národní rady českého spisovatelstva. (Merhaut 2008, s. 906, 907)

Nejen v odborných prózách chyběla Thomayerovi odborná česká terminologie a frazeologie. On sám si to notně uvědomoval a nedostatky termínů mírnil jejich tvořením. Psaním odborně-zábavných textů se mu podařilo mistrně popularizovat lékařskou vědu. (Sedlák 1923, s. 27)

Byl jedním z prvních Čechů, kteří za války podepsali *Manifest českých spisovatelů*,¹⁰ jenž vyzýval české poslance v Říšském sněmu k hájení českého namísto rakouského programu. (Káš 2011, s. 241)

Přes všechnu svoji práci si ale dokázal najít čas na své přátele, jejichž okruh se stále více rozrůstal. Společně chodili na výlety a procházky nebo do kavárny Slavie, kam často zavítal se Sládkem, Zeyerem, Vrchlickým, Hellerem, Hostinským či Myslbekem. Také se účastnil různých schůzí a debat v Umělecké besedě. (Sedlák 1923, s. 24)

V roce 1879 dokončil Thomayer svou úplně první knihu *Příroda a lidé*, která je plná přírodních a společenských vyobrazení. Ač mělo dílo vliv na pozdější autory podobného žánru, nebylo snadné ho dostat na veřejnost. Velkou zásluhu na jeho vydání měl Josef Václav Sládek, který ho společně s majitelem tiskárny *Militký a Novák* vydal ještě v témže roce 1879. (Sedlák 1923, s. 24) O tomto díle napsal Jan Neruda: „*Takhle ještě nikdo u nás o přírodě nepsal... Jamot patří mezi autory..., kteří sice kreslí přírodu, ale kteří ji přímo neobkreslují, neopisují, nýbrž procitují, promyšlují, a pak dle celé individuálnosti své ji obrazují, kteří vyslyší z přírody každý sebemenší hlásek, zároveň ale také celou její harmonii...*“ (Thomayer 1975 str. 9)

¹⁰ Manifest českých spisovatelů byl vydán v květnu roku 1917 pod názvem *Čeští spisovatelé českému poselstvu*.

Svá literární díla, články, črty vydával kromě Lumíra také – a později především – ve Zvonu, jehož redakční rady byl členem od jeho založení po pětadvacet let. (Merhaut 2008, s. 907) Svě črty vydával i v knihách, dokonce i vlastním nákladem pro své přátele a známé. Co se odborné literatury týče, vydal Thomayer na sto knih, spisů, článků a pojednání. Některé z těchto odborně lékařských textů jsou na pomezí odborné prózy a beletrie, sám Thomayer některé zařadil do svých literárních sbírek a do sebraných spisů. První kniha, která již byla zmíněna, nese název *Příroda a lidé* (1880, 1896), další kniha se jmenuje *Vedle cesty* (1895), třetí *Po různých stezkách* (1902), další *Žlutne listí* (1906), pátá kniha nese název *Paběrky* (1911) a poslední se jmenuje *Z pamětí lidí nepatrných a jiné práce* (1911). Texty sám Thomayer utřídil a doplnil dalšími články a souhrnně vydal v deseti svazcích pod názvem *Sebrané spisy z oboru lehčí prosy* (1919 – 1922). (Sedlák 1923, s. 26)

Thomayer založil i některé časopisy a sborníky – *Sborník lékařský* r. 1885 (obnoven r. 1900), *Sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského*, *Sborník poliklinický* nebo společně s prof. Chodounským *Slovník zdravotní*. (Sedlák 1923, s. 27) Právě *Sborník lékařský* byl roku 1913 věnovaný Josefu Thomayerovi, hned v jeho úvodu se můžeme dočíst o Thomayerovi – lékaři: „*Ve vnitřním lékařství není oboru, který by nebyl obsáhl svým duchem a v němž by nezasvitla jiskra jeho důmyslu. Všechny jeho práce vyznačuje bystrý klinický postřeh, původní pojetí, mistrná forma. Jeho myšlenkám a poznatkům dostalo se čestného ocenění v literatuře světové.*“ (Sedlák 1923, s. 28)

V roce 1922 zohlednil Thomayer svůj zdravotní stav a odešel do penze. Na následky dlouhodobé nemoci, pravděpodobně rakoviny tlustého střeva, zemřel 18. října roku 1927. Jeho pohřeb se konal v Panteonu Národního muzea v Praze a urna s jeho popelem byla uložena do jeho rodného Trhanova. Co se týče pozůstalosti, tak tu část, kterou nezničil, odkázal Národnímu muzeu a Ústřední matici školské. (Merhaut 2008, s. 907)

Velmi tragické pro celé Chodsko však bylo, že se o Thomayerově pohřbu jeho krajané dozvěděli až v ten den a dokonce několik hodin po obřadu samém. Nemohli se tedy pohřbu zúčastnit a vyvěsit během něho černý chodský prapor, který podle Vrby (1932, s. 341) jakožto „*pocta, podle dávného zvyku, patří každému Chodovi, který se zapsal do vděčné paměti svého kmene i celého národa.*“

Thomayerova osobnost byla ve své době na Chodsku opředena legendami, z nichž většina měla spíše anekdotický a vtipný ráz. Jedna z nich vypráví o tom, jak Thomayer ve své ordinaci neupřednostnil „Jeho Jasnost“ před obyčejnými prostými lidmi a své pacienty bral v pořadí, ve kterém přišli do jeho čekárny. Je všeobecně známo, že Chodové neměli šlechtu v lásce, proto by jistě stačila takováto legenda, aby Thomayera vynesla mezi chodské „svaté“. Vrba (1932, s. 336) vypráví o své návštěvě u Thomayera v Praze na Václavském náměstí, kam si ho pozval kvůli Vrbově románu *Dolina*, právě vydávaném ve Zvonu. Thomayer z četby tohoto románu usoudil, že se jedná o popisy jeho rodného kraje a chtěl svého krajana vidět osobně. Vrba (1932, s. 338) dále popisuje, jak mu Thomayer vyprávěl o svém rodišti, ukazoval mu obrazy Trhanova a další své umělecké cennosti. Na konci návštěvy nabídl Thomayer Vrbovi finanční výpomoc, pokud by o ni měl zájem. A z Vrbových vzpomínek vyplývá, že podobnou nabídku dostal od Thomayera hned několikrát. Thomayer chtěl nezištně vypomoci mladému svému krajanovi a literátovi. Při další Vrbově návštěvě si Thomayer stěžoval na obyvatele Trhanova. Nechal jim ve městečku postavit chudobinec pro chudé a starší občany, do tohoto chudobince se prý ale dostal jakýsi zloděj a to Thomayera rozeznilo tak, že od té doby už svůj rodný Trhanov nikdy více nenavštívil. (Vrba 1932, s. 340)

2 PŘÍRODA VE ČTYŘECH ROČNÍCH OBDOBÍCH

Z Thomayerových popisů přírody je na první pohled patrné, že byl jejím velkým milovníkem a že, co se detailů týče, byl naprostý mistr v pozorování a vnímání i těch nejjemnějších zvuků, nejdrobnějších maličností. Jeho popisy jsou jednoznačně postaveny na vlastních prožitcích a pocitech z přírody. Z textů lze soudit, že byl velmi vnímavý člověk a pozorovatel nejen přírody. Jeho knihami „*vane lesní vzduch, vůně hlíny a intimní láska k přírodě.*“ (Novák 1922, s. 523)

Popisovaná krajina se proměňuje s každým přicházejícím ročním obdobím a je až fascinující, jak rozdílná se příroda zdá v průběhu celého roku. Je to samozřejmě dáno i tím, co přesně v daný okamžik Thomayer ve svém popisu zachycuje a čeho si všímá. Ale také tím, která rostlina zrovna v to dané období kvete, které zvíře je v krajině nejvýraznější a co se za procesy v přírodě odehrává.

Jednou z velmi výrazných složek přírody, kterých si Thomayer všímá, jsou zvuky, šumy, ruchy. Jednoduše řečeno vše, co lze v přírodě slyšet. Ať už se jedná o zvukové projevy zvířat, lidí, či přírody samé, dovede je Thomayer popsat velmi detailním způsobem. Některé z nich přirovnává k jiným známým zvukům, někdy pro jejich přiblížení používá zvukomalebná slova. Pomocí ptačího zpěvu dokáže od sebe rozeznat jednotlivé druhy ptáků, někdy i pouze podle těch nejmenších detailů, porovnáním jednotlivých melodií, které ptáci prozpěvují. Všechny zvolené způsoby, kterými Thomayer zvuk zachycuje, přispívají plnou vahou k silnému autentickému čtenářskému prožitku.

2.1 JARO

Jaro v Thomayerově podání je spjato především s přiletím stěhovavých ptáků, který zahajují „*kapraté lindušky, jež první se ozvaly a učinily tak počátek dlouhého stěhování se svých rodáků.*“ (Thomayer 1975, s. 26) Ale sám upozorňuje, že „*jedna vlaštovička jaro neudělá.*“ (Jamot 1895, s. 57) Tohle stěhování ptáků trvá pak celé jaro, dokonce až do doby, kdy rozkvétají první pivoňky nebo kdy „*paprsky jarního slunce i na bledě zelených stoncích petrklíče jasně žluté kalíšky vyvolaly...*“ (Thomayer 1921, s. 19) Autor přirovnává tyto ptáky k „*holubici, která vyletěla z archy, aby se přesvědčila, zdali již jaro je na blízku.*“ (Jamot 1895, s. 18)

V jeho textech nacházíme barvitá líčení přírody, kdy vše pučí a probouzí se k životu. Rostliny začínají barvit přírodu do nejrůznějších odstínů. Dočteme se, že pivoňky vystrkují červené hlavičky ze země, na světle zelených stoncích petrklíčů se tyčí žluté jejich kalíšky, lýkovec se obsypal karmínově zbarvenými květy a i na stromech rozvíjejí se pupeny.

To vše mají na svědomí „*paprsky jarního slunce*“ (Thomayer 1975, s. 26), které vlévají život do rostlin i živočichů. Obecně je slunce pro jarní období velmi důležité. Nejenže vypadá příroda zalitá slunečními paprsky krásně, ale také teplý slunečný svit prozrazuje živým tvorům, že zima skončila a začínají teplejší, přívětivější časy. Jarní slunce při svém západu barví vrcholky hor do lesklé žluté barvy, „*hřebeny pak na západu, za nimiž se ukrylo, lesknou se na obrubě jako zlatem lemované*“. Hory se při západu slunce lesknou a třpytí zlatou barvou. Tento okamžik však trvá jen chvilku „*a pak vždy větší šero naléhá na krajinu*“. (Thomayer 1975, s. 32)

Když pak „*zaleskl se první oslňující paprsek*“, bylo to příznakem nového dne a netrvalo dlouho a „*slunce počalo v celé své záři vystupovati*“. (Thomayer 1921, s. 29) „*Tu padl první paprsek ranního slunce úzkým pruhem na tůň.*“ Na jaře slunce sílí a vysušuje rosou, která po ránu zůstává na trávě. A ač nemá ještě takovou sílu jako slunce letní, i nyní na jaře už „*oslňuje zrak*“. A rostoucí sluneční záře je ještě umocněna tím, jak se slunce oslňujícím svitem zrcadlí na tiché hladině. (Thomayer 1975, s. 37, 40)

I voda v zimě zmrzlá se nyní navrácí k pohybu a poskytuje útočiště mnohým tvorům. Thomayer nalézá průzračnou čistou malou tůňku. Díky její křišťálově čisté vodě je vidět až na dno. Hladina je tichá a klidná, ale jen to té doby, než se na ní začnou prohánět malá kachňata. „*Voda kolem nich se vlní, kruhy vln šíří se na všechny strany, až nejkrajnější na samý břeh dorazily.*“ (Thomayer 1921, s. 31)

V přírodě je živo, vítr si pohrává se stromy, „*z jabloní i hrušní v aleji u silnice sypaly se poslední zbytky bílých a narůžovělých květů k zemi, rovné hvězdičkám padajícího sněhu*“. (Thomayer 1975, s. 35) Slunce zalévá září okolí, ptáci poletují, prozpěvují a autor si jako znalý pozorovatel všímá každého drobného detailu, každé maličkosti a barvitě popisuje a věrohodně líčí drobnosti, které nalézá kolem sebe při procházce přírodou a které neuniknou jeho oku při pozorování přírody. Nejednou mezi sebou také porovnává jednotlivá roční období.

2.1.1 HLAS JARNÍ PŘÍRODY

Na jaře se příroda probouzí, a tak je jaro velmi bohaté právě na zvuky v přírodě. Ba dokonce sám Thomayer (1975, s. 26) uvádí, že *„nikdy nezaslechneme tak hlučného zpěvu v přírodě, jako v tu dobu, asi kdy na lipách počnou se rozvíjeti první pupeny“*. A je podle něj v jarní přírodě tak moc hlučno, že není snadné *„se v té směsici hlasů a zvuků vyznati“*. Krom strnadů a skřivanů jsou to i pěnkavy, které znesnadňují *„rozeznávání některých jemných zvuků“*. (Thomayer 1921, s. 22)

Autor si všímá pestrosti zvukových projevů jednotlivých ptáků a s jednoduchostí jemu vlastní je popisuje tak, že si čtenář dokáže tyto ptačí melodie představit a umocňuje to tak jeho prožitek z četby. *„Tu zaznívá chvíli kváčení kavky, jindy se posmívá některý po hrdliče, jednomu uvázl na mysli knikavý pokřik čejky, i krákot vrány zaslechneme.“* Strnadi pak *„každou chvíli provolávají svůj vrzavý, nemazaný zvuk“*. (Thomayer 1975, s. 28, 29)

Thomayer (1975, s. 32) také ale konstatuje, že ač se mohou zdát zvířecí projevy veselé, *„od zvuků štěbetavého kanára, až k pustému krákotu vran, od jemných pasáží slavíkových až k urputnému zabučení skotu, vždy truchlivá, rozesmutňující stránka převládá“*. Příčinu této truchlivé nálady zvířat nachází Thomayer v nástrahách, které zvířatům klade člověk i ostatní silnější zvířata, v těžkém shánění potravy a ve strachu o bezpečí vlastních mláďat.

Podle různých vlastností ptačího zpěvu rozeznává autor od sebe jednotlivé druhy ptactva znaje tyto z mnohých vlastních pozorování. Pěnici od její příbuzné pěničky rozezná tím, že pěnice *„spíše šeptá, máť hlubší hlas“*, pěniččin hlásek zase připomíná zpěv červenčin – *„je tak plačtivý a pronikavý“*. A rehek zpívá spíše *„svou dusivou píseň“*. (Thomayer 1975, s. 30, 31) Bělohavého rehka nazývá Thomayer (1921, s. 25) dokonce koncertistou a nad jeho zpěvem se rozplývá: *„Ty hladké, vytříbené zvuky jeho řinou se z hrdélka jako stříbrná bystřina, jako by je virtuos vyluzoval.“* Drozd je pro něj nadaný komponista, *„hudební génius v miniatuře“*. Každý zvuk z přírody i od lidí dává mu nový podnět ke komponování nových melodií, proto není nikdy jeho zpěv monotónní, stejný a předvídatelný. *„Kolísá svým stříbrným hlasem, vyluzuje s rutinou hlasy jakoby z opery, pak přebíhá v tón dojemný, smutný, a hle již zase základní tón kdáčení slepice, při němž komponovati započal, z celku vyznívá. Ted' umkl na chvíli.“* (Thomayer 1975, s. 34)

Zvířata, především ptáci, jsou vnímána jako živí tvorové, kteří myslí, cítí, vyjadřují se. Autor pozoruje jejich pohyby, projevy a chování a přemýšlí o tom, co se asi které zvíře snaží vyjádřit. „*Jako by chtěl každý říci: Toho jsem dnes potkal a to a to jsem slyšel, tomu jsem se přiučil.*“ „*Ted' jako by si vypravovali, čeho za celý den po lukách, po polích aneb po stromech se byli dozvěděli.*“ „*Říkají u nás, že na jaře prý volá strnad: ‚Sedláče, sedláče, pojeděš sít;‘ na podzim, kdy strniště již holá jsou: ‚Sedláče, sedláče, kdybys scíp.’*“ (Thomayer 1975, s. 27 – 29)

Krom strohému statického popisu dokáže Thomayer (1975, s. 29) vylíčit ptačí zpěv i dynamicky, v toku času: „*Zprvu jako by ptáček šeptal, jako by se ostýchal, pak jasněji a vždy jasněji, až konečně znenadání hlásek jeho hasne, jako by se v slzách rozplýval.*“

Ale ani ptáci nezpívají a nehlučí pořád. Jakmile vycítí nebezpečí, utichnou. „*Ještě chvíli zní štěbetání to, pak je ticho – na okamžik.*“ (Thomayer 1921, s. 21) Náhlé umlknutí hlasů odpovídá skutečnosti a reálně zobrazuje velmi rychlé reakce a pohyby ptáků, kteří stále ostražitě sledují své okolí. „*Ted' umlkla. Zpozorovala, že někdo se blíží...*“ i s příchodem večera se ptačí hlasy utlumují a „*po západu slunce, v hlubším šeru, nebude více po jejich zpěvu ani hlesu*“ . (Thomayer 1975, s. 29)

2.2 LÉTO

Příroda je v létě plná života. Tráva je šťavnatá a „*bujně zelená*“. Louky jsou zelené a plné kvítků, „*místo je květena až nádherná*“. (Thomayer 1921, s. 39) Zelený porost připodobňuje Thomayer přímo k zelenému koberci.

I v bylinách a květinách se autor vyzná. Nejenže podle květu na první pohled dokáže určit, o kterou rostlinu se jedná, ale dokonce je schopen u většiny z nich říci, k čemu se používá, co může zahojit a vyléčit – „*rozkousané listy jitrocele jsou prý neocenitelným lékem na rány*“ (Thomayer 1975, s. 53), jak ji využívá lidové léčitelství – „*koupají si v ní choré nohy; ženy pijí odvar její; proti žaludečním vadám prý pomáhá*“ (Thomayer 1975, s. 52) nebo co se o květině říká – „*kolikrát viděti pentlici takovou v modlitební knize děvčete svobodného, je prý to návrh na spojení dvou srdcí*“ a jakou magickou moc ji venkovští obyvatelé přisuzují – „*čerstvě vařená mateřídouška v mléce je prý mocnější než tříkrálová voda svěcená: rušit' prý veškerá kouzla*“ . (Thomayer 1975, s. 53) Především starší ženy

„znají různá ,koření‘, po lesích roustoucí, navaří zázračných lektvarů a léčí jimi s prospěchem všechny možné i nemožné nemoci“. (Jamot 1895, s. 39)

Celkově popisuje Thomayer (1975, s. 42) různé pověsti, které se tradují mezi tamními vesnickými obyvateli a které se vážou k popisovaným místům. Tradují se tam pověry o bezhlavém rytíři na černém koni, který *„přešel beze stopy oslněnými lukami a zmizel rozplynuv se ve mraky“*, nebo o ďáblovi, který na sebe vzal podobu zajíce. Ale autor zároveň přiznává, že letní krajina na něj samotného dýchá tajemnou až mystickou atmosférou, že sám přemýšlí o vílách a rusalkách, když prochází okolo pásu luk, který je *„vroubený z jedné strany lesem, a z druhé pahorky růžovou vřesou pokrytými“*. Jindy, když se prochází kolem monotónně klapajícího mlýna, nutí ho to ohlížet se *„po skřítcích těžké pytle mouky nesoucích“*. Na jednu stranu tím bezpochyby podkresluje onu magickou a tajemnou stránku letní krajiny, na druhou stranu tím ale také přiznává, že je touto krajinou okouzlen a nechává se jejími krásami očarovávat. (Thomayer 1921, s. 37)

Dle Thomayerových (1975, s. 44) slov svěží a šťavnatá letní krajina *„vyzývá, aby člověk blíže popošel a milými barvami i svěžím životem se pobavil“*. Barvy květů spolu kontrastují, proto je kontrastní i jejich zvolený popis – na jedné straně jsou listy jako krví kropené, oproti tomu jinde se nachází *„drobné bělavé kvítky“*.

V letním čase je slunce ve své největší síle. Jeho sílu Thomayer (1975, s. 45) umocňuje, když například popisuje, že *„slunce pražilo do mělkého bahna u hráze“*. Slunce tedy již nehřeje, jak tomu bylo na jaře, ale už vyloženě praží. Díky slunci pak může vyniknout zbarvení srsti zvířat a peří ptáků. Někdy se peří může lesknout *„jako éterické proti paprskům odpoledního slunce“*.

Opět zde tedy máme zachycenou jakousi magickou, éterickou povahu letní krajiny. *„Malé mráčky zastírají občas slunce a vrhají na některá místa po zemi rychle pohyblivý stín.“* (Thomayer 1975, s. 46, 51) Ale mraky jsou malé na to, aby ubraly slunci sílu, proto je celý letní den velmi horký a parný.

Jistý magický a tajemný pocit k sobě váže i čas, jež Thomayer zvolil k přiblížení letní atmosféry. Tím momentem je poledne. Poledne, které trvá jen krátký okamžik, v sobě přesto skrývá po dlouhé doby mnohá tajemství a bývá velmi často spojováno s tajemnými

silami, například s polednicí.¹¹ V poledne je slunce nejsilnější z celého dne, protože je postaveno kolmo k zemi a jeho paprsky jsou v tom okamžiku nejintenzivnější. Pro lidi pracující na polích to znamená, že si posedají do stínu pod stromy, odpočívají a hovoří spolu. Jediný pohyb má tedy původ v letním větříku, který „šeptá mezi klasy dozrávajícího, žlutnoucího žita“, takže „hladina tvořená klasy žitnými vypadá, jako by se vlnila“. (Thomayer 1921, s. 46) a plocha obilí nepřipomíná vodní plochu pouze svou rozlohou a pohyby, ale také šumivými zvuky, která během vlnění vyluzuje.

2.2.1 HLAS LETNÍ PŘÍRODY

Letní období není na zvukové projevy zvířat až tak bohaté, jako tomu bylo na jaře. Je to pravděpodobně dáno tím, že je venku veliké horko až dusno, takže většina zvířat zůstává v chladivém úkrytu, protože na pronikavém slunečním svitu nemá tolik energie.

Velmi intenzivní se najednou zdá být jindy tak jemný zvuk hmyzu. Především v poledních hodinách, kdy lidé odpočívají, slunce praží tak intenzivně, že jiná zvířata jsou schovaná, dostává se k hlavnímu slovu především hmyzí osazenstvo krajiny. Na polích je nejvíce slyšet cvrčky – „cvrkot jejich je neúnavný“ a každý cvrček, když se dá do cvrkání, přispívá tím „k velikému koncertu, jenž tou dobou na všech lukách se provozuje“. (Thomayer 1921, s. 50) Není to poprvé, co autor přirovnává projev zvířete ke koncertu. Mnohokrát tímto způsobem opěvoval ptáčí zpěv již na jaře. Ale pro jednoho cvrčka je tento cvrkot jeho posledním zpěvem, než ho opodál číhající čermák lapil do zobáku a uletěl s ním pryč. Thomayer (1975, s. 54) používá přímo výraz „labutí cvrknutí“, což je velmi vhodně aktualizované rčení *labutí píseň*.¹²

Kousek dál od pole je možno zaslechnout křik sojky, jež Thomayer (1975, s. 55) popisuje, „jako by vycházel z chraptivého hrdla opilců“. Toto přirovnání samo o sobě dělá ze sojčího zpěvu nelibou melodii, pak navíc Thomayer (1921, s. 50) pro tento zvuk použije slova „skřek“, který dokonce „vyděsil kdekákeho ptáka“, a potvrzuje tím, že sojky nejsou zpěvnými ptáky a že jejich produkce nepatří k těm libozvучným.

¹¹ Polednice má podobu vzdušné bílé paní nebo šeredné stařeny. Těká v poledne po polích a lesích a hledá lidské příbytky. Koho zastihne v poledne na poli pracovat, toho potrestá. Pokud zůstane dítě ležet na poli bez dohledu, Polednice ho ukradne. Vedle Polednice zmiňuje starší česká literatura i *běs polní*. Lid si jako paralelu k Polednici vytvořil ještě například *Klekánici* či *Půlnočníci*. (Máchal 1907, s. 102, 103)

¹² Labutí píseň je ustálení slovní spojení, které se používá jako rčení ve významu posledního krásného či přesvědčivého počinu člověka, potažmo zvířete, před tím, než zemře nebo se stáhne do ústraní.

Dalším zástupcem hmyzu, který svým jemným, slabým zvukem doplňuje letní koncert, je červená polní včela se svým bzukotem. Ale jakmile i „*motýlové a bzučící včely odebrali se vyhledávat kvítků do jiných partií*“ (Thomayer 1975, s. 55), je všude ticho.

Ticho je mírně přerušeno jen tím, když někde „*v poli u mezi šustí zelená ještěrka*“ nebo když si vítr pohrává s obilnými lány a „*šeptá mezi klasy dozrávajících, žloutnoucího žita*“. (Thomayer 1975 s. 51, 52) Klidnou, tichou atmosféru doplňuje i „*monotónní šelestění sena na hrábích*“ (Thomayer 1921, s. 55), když sekáči obracejí sušící se seno.

Někdy je ale přece jen ticho přerušeno ostřejším, živějším zvukem. Když se zajícovi spícímu v bramborovém poli lasice zakousla do krku, ten vyskočil a bylo slyšet jeho „*poděšený výkřik, podobný mečení kozy, ovšem tichému*“. (Thomayer 1975, s. 58) Jeho výkřik jasně ukazoval překvapení, s jakým ho lasice dostala, a také bolest, kterou mu její zakousnuté ostré zoubky způsobovaly. Byl to nepříjemný zvuk značící něco nemilého, že se každý z přítomných sekáčů podivil, co se kde komu stalo.

2.3 PODZIM

Na podzim se mění nejen vzhled přírody, ale i atmosféra, kterou dýchá na zvířata i lidi. Tato atmosféra se velmi podobá pochmurné až depresivní náladě zimy. Však i autor sám odkazuje na tuto skutečnost faktem, že „*stala se všechna (...) úmrtí na podzim nebo v zimě*“. (Jamot 1895, s. 35)

Podzim, během kterého se postupně zpomaluje život přírody připravující se na nemilosrdnou zimu, by se dal v tomto ohledu připodobnit k večeru, kdy se také nejen příroda zklidňuje a připravuje na noc, pociťuje výrazné ochlazení, stejně jako na podzim. Proto není s podivem, že Thomayer líčí večerní přírodu právě během podzimních měsíců.

I „*poslední paprsky sluneční skrze suky na půdy lesní pohlížely*“, začalo se na krajinu stahovat podvečerní šero. Temnou atmosféru umocňovaly i „*modrošedé mraky*“ stahující se na západě před zapadajícím sluncem. Ale tento večer byl ještě o to temnější, že se na nebi shromažďovaly tisíce vlaštovek, „*takže se jimi modrá obloha jenjen černala*“, „*vypadalo to ve vzduchu jako ohromný kroužící se trychtýř*“. (Thomayer 1975, s. 105)

Setmělo se. Na obzoru se hromadily „v přírůžovém světle malé mráčky“ a z vrb u rybníka vystupovaly „mlhavé světlé páry“. (Thomayer 1921, s. 108) Za těchto okolností je příznačné, že záhy „celá mýtina nabývala (...) prazvláštního čarovného rázu“. Však temný večer, mlha, páry – to je scénérie vhodná pro různé rusalky¹³ a vodní víly. I autor uznává, že není divu, že si před lety lidé vytvářeli „tolik lesních bůžků“. ¹⁴ Co člověk nedokáže rozumem vysvětlit, snadno si doplní fantazií a „přimyslí si (...) takovou nějakou čarokrásnou Dianu“. ¹⁵ (Thomayer 1975, s. 108) Dětem bývá namlouváno, že malé mráčky, které je vidět v lese, „jsou dýmem vycházejícím od pečení chleba, při němž nikdo není pekařkou nežli liška“. Ale kromě pohádek a mytických textů jsou takovéhle mráčky důležité i pro lidové pranostiky. Jedna z nich říká, „zůstanou-li dlouho na lese, že jistě bude pršet“. (Thomayer 1921, s. 116)

Temno rozprostírající se všude kolem „nedovolilo nám jasně obrysy stromů jako v siluetě před námi se rozkládajících rozeznávat“. (Thomayer 1975, s. 107) V té době se již na nebi „hvězdy hojně objevily“ a „měsíc jako tenký zlatý srp byl mezitím vyšel nad horským hřebenem.“ (Thomayer 1975, s. 109, 111)

Dalšího rána je nebe „chmurné“, až okolo poledne začínají se „první paprsky sluneční“ prodírat hustými mraky a dopadají na „veškeré ty zříceniny bývalého života, bývalé krásy“. Na „stříbrných vlákních pavučinových“ i na „mrtvých hlavách uvadlých květů“ lesknou se kapičky rosy. Podzim je předzvěstí jisté zimy, květy, které byly v na jaře a v létě plné života, teď postupně zmírají. Autor tuto skutečnost zachycuje pohledem na přírodu „s barvami nepříliš svěžími“. (Thomayer 1921, s. 114)

Ale ještě stále se sluneční paprsky snaží rozehrávat krajinu, „jako by chtěly připomenouti, že není tomu tak dávno, co bylo léto ještě v plné kráse“. (Thomayer 1921, s. 118) Stále se střídají dny, které ještě prodlužují léto, s těmi, jež se až příliš jistě podobají dnům zimním. Během dnů babího léta je nebe modré, „má však mlhavý nádech, halící také zeleň

¹³ Rusalky, víly, vodní nebo mořské panny a žínky patřily k bytostem přebývajícím v pramenech, ve studánkách, v řekách, v jezerech a v mořích. Měly převážně ženskou podobu. Na rozdíl od víl působily rusalky na lidi neblaze, pravděpodobně kvůli svému původu – z duší utopených dívek, sebevražek apod. (Váňa 1990, s. 111, 114)

¹⁴ Nedotčená příroda rozsáhlých lesů podněcovala představivost slovanského lidu. Velmi staré zprávy mluví o adoraci stromů a hájů, ve skutečnosti šlo o kult duchovních bytostí, které v určitých stromech nebo hájích přebývaly. Hlavní lesní bytostí a vládcem lesa byl *lesovik*, jeho variantou je démonická bytost *Div*. (Váňa 1990, s. 124)

¹⁵ Diana je staroitalská bohyně měsíce a ochránkyně žen, bohyně světla a života. Ztotožněním s řeckými bohyněmi *Artemidou* a *Hekatou* se Diana stala lovkyní a ochránkyní zvěře a lesa. (Neškudla 2004, s. 56)

protějšího kruhu lesního". (Thomayer 1975, s. 117) I během těchto dnů na nás dýchá příchodí, blíží se zima.

Na podzim se z rostlin daří nejlépe všelijakým křovinám, avšak i tyto neprostupné keře tvořící „*neproniknutelnou hradbu, oddělující lán od lánů*“ jsou nyní zbarvené svými plody – „*tvrdšíjny hloh s hlohyněmi zbarvenými jako černý korál mořský, šípek, líska s oříšky*“. I autor podotýká, že ostatních rostlin, především bylin, je na podzim v přírodě nevalně. (Thomayer 1975, s. 112)

Oproti tomu si stále ještě některá zvířata užívají posledních slunečních paprsků a snaží se naakumulovat si teplo do zásoby na zimu. Je možno zpozorovat zmiji „*vyhřívající se na teplém kameni*“. (Thomayer 1921, s. 115) Jiná zvířata, například „*žluté černokřídlé žlavy*“ je možné vidět především v babím létě, kdy se celá jejich hejna slétávají na dozrávající „*černá zrna bezinek*“ a pochutnávají si na tomto šťavnatém ovoci. (Thomayer 1975, s. 115) Na podzim každé přezimující zvíře svádí boj o potravu, „*ježž po celou zimu stále krutějším se stáváje, teprve na jaře, kdy příroda sýpky své otevírá počíná, poněkud ulevuje*“. (Thomayer 1921, s. 122)

2.3.1 HLAS PODZIMNÍ PŘÍRODY

Vlaštovky kroužící v podvečer nad rybníkem šveholily a „*v okolí to znělo, jako by se rojil obrovský úl včel*“. (Thomayer 1975, s. 106) Jindy tak tiché a opatrné kvíčaly teď z lesa „*s pokřikem vyletují do blízkých polí*“. „*Z lesa je slyšet skřeholení straky*.“ (Thomayer 1975, s. 116, 117)

Zvuky jsou ještě intenzivnější, neboť se ze všech stran navrací zpět jejich ozvěna, „*kmeny stromů (...) švehol vlaštovek ohlasem opětovaly*“. „*Kroky duní samotou a ozvěna se strání dunění to opětuje*.“ (Thomayer 1921, s. 108)

Ticho nemusí být jen klidné, osvobozující, vedoucí k psychickému odpočinku, ale může v člověku navozovat i naopak nepříjemné, tísnivé pocity. Tichý les budí „*melancholickou náladu, ba někdy až poděsí*“. Například, když se ticho rozprostírá tam, „*kde jsme navykli slychatí šumění jehličí, skřípění větve, bzucení hmyzu, (...) nejrůznější tóny skotačících ptáků*“, ticho je nepřírozené, „*les nevbuzuje pak naší důvěru*“. (Thomayer 1975, s. 107) Jen občas „*šumí větřík po strništi*.“ (Thomayer 1975, s. 116)

Ale i když jsou některé zvířecí zvuky slyšet, šero a stín je proměňují na mnohem temnější, těžko identifikovatelné. „*Byl to zvuk téměř k nepopsání.*“ Zazněl hlas, asi „*jako by někdo třesa se ,hu hu hu‘ byl zvolal*“, zvuky byly „*podobné prskání rozhořčené kočky, avšak byly ostřejší a měly zvučnější barvitost*“. (Thomayer 1975, s. 108, 109)

Za chvíli už se ale celým lesem znovu rozložilo „*hrobové ticho*“ a cesta „*mrtvou touto samotou*“ (Thomayer 1921, s. 111) stávala se pro autora zase nepříjemnější. Hrobové ticho ale náhle přerušil „*zřetelně bolestný výkřik*“ velké polní žáby, do níž se zahryzla šedá užovka. „*Žába bolestí křičí, vzpírá se...*“ (Thomayer 1975, s. 118)

V poledne „*jeden zvonek po druhém již odzvonil*“ (Thomayer 1975, s. 117) a jejich zvuk se rozléhal podzimní krajinou.

2.4 ZIMA

Zima představuje dle Thomayera nejen pro zvířata sezónu hladu. Zimní ztichlou krajinu však sám autor také nazývá chrámem přírody. Šumavské stráně, svahy a údolí jsou v tuto dobu úplně pokryté sněhem. Všude je ticho, každý živý tvor je schovaný před mrazem.

Zvířata ale začínají být vlivem hladu a chladu méně pozorná a ostražitá a mnohdy se s vidinou potravy vrhají do léček myslivců a pytláků. A pak můžeme klidně spatřit vrány, jež se přiotrávené jedem podivně vznášejí vzduchem, jako by byly opilé, až nakonec jedna po druhé padá mrtvá k zemi. Jindy nám zase Thomayer popisuje, jak myslivci nalíčili léčku na kvíčaly, když rozvěsili jeřabiny po stromech. Kvíčaly nemajíce jiný zdroj potravy, vrhaly se na jeřabiny a myslivci je mohli snadno a jednoduše zastřelit. To vše bylo konáno jen proto, aby dostal myslivec zástřelné na lesním úřadě.

I v další okamžik, kdy myslivec spolu s honcem nacházejí krásného mladého srnce uškrceného v silném drátěném oku, které zde jistě nalíčil pytlák, znovu nacházíme smrt zvířete rukou člověka, tentokrát však pytláka.

Thomayer (1975, s. 23) přiznává, že při pohledu na zimní krajinu se ho zmocňuje „*tajemná hrůza*“. Ticho, samota a chlad jsou hrůzostrašné a mohou ve člověku vyvolat až nepříjemné pocity.

Jiný zimní den je vylíčen jako velmi nepříjemný, nevlídný. „*Po nebi táhly za sebou celé řady šedých mraků, hory měly temena v bílých plenách, chystalo se jako k plískanici, a zatím k polednímu povstal náhle z čista jasna silný víchr po krajině. Jenjen burácel.*“ (Thomayer 1921, s. 123) Zvolená slova velmi umocňují tuto nehostinnou studenou atmosféru.

2.4.1 HLAS ZIMNÍ PŘÍRODY

„*A k tomu to ticho!*“ (Thomayer 1921, s. 16). Zima je v podání Thomayera tichá. Ticho je atributem zimy. „*Je obvyklé ticho.*“ (Thomayer 1975, s. 17) Ticho je chápáno nejen jako klidné, umocňující krásu zimy, mírumilovné, kdy člověk může rozjímat „*v posvátném tichu lesním*“ (Thomayer 1975, s. 23), ale pokud se něco děje tiše, může to znamenat jistý moment překvapení, nečekanou situaci, nepředvídatelné. Sníh napadal „*tak neočekávaně, tak tiše*“. (Thomayer 1921, s. 9)

Ticho může být tak intenzivní, že v člověku vzbuzuje až negativní pocity, buď předzvěst něčeho nepříjemného, očekávání, kdy „*ztišil se na zahradách ruch*“ (Thomayer 1975, s. 21), nebo naopak výsledek události, její závěr, zakončení – „*celé údolí... je tiché, skorem hrobové. Dříve ...chvoje blízkých lesů podvečer svou dutou píseň zazvučely, ale teď je konec všemu.*“ Zima je v tomto případě nemilosrdná a ukončuje veškeré hlasité zvukové projevy přírody. „*Ani drzý jindy tak hustý pokřik vrabců nikde se neozývá...*“ (Thomayer 1921, s. 10), „*Silná kůra ledová pokryla vodu potoka a utlumila i poslední důvěrný šepot jeho.*“ Zimní příroda nastoluje pouze svoje hrobové ticho. „*A krajina se zase utišila.*“ (Thomayer 1975, s. 20, 24) Jindy ptáci zpívají z plna hrdla, „*avšak když nadejde zima, tu těžko kosu zpívat, a naši ptáci rádi ohlížejí se po hnízdu teplejším*“. (Jamot 1895, s. 12)

Hrobové zimní ticho bývá ale občas rozbito jiným pronikavým projevem zvířat, především ptactva. Jednou „*se rozlehl konečně krákol několika vran*“, jindy „*za nastalého ticha metlice náhle zachrastily*“. (Thomayer 1975, s. 17, 122) Náhlý ptačí křik je oproti tiché přírodě velmi intenzivní – „*nepříjemný pak jejich hlas rozléhá se v tichu lesním na dále*“, někdy je slyšet „*skřípění zmrzlého sněhu pod kroky jejich.*“ (Thomayer 1975, s. 24, 25) Ale o to rychleji do sebe sníh zvuk pohlcuje a ten zaniká. „*Zazní chvíli zvonek některého povozu, zní však jen chvíli jasně, pak slabne, a umírá konečně v dále.*“ (Thomayer 1921, s. 10) Ticho přírody bývá protnuto i hlasitým projevem člověka. „*Však slyš! Toť lidské hlasy.*“ (Thomayer 1975, s. 24) Jednou myslivec „*počítá hlasitě*“, jindy se „*za hlučné vády ubírá*

se dále.“ (Thomayer 1921, s. 12, 14) A „již zase slyšeti lze naříkající hlas myslivců“, pak „práskal bičem, až se to rozléhalo. Chvilí si hvízdal.“ (Thomayer 1975, s. 24, 125)

Obecně je ticho spíše atributem statického stavu, kdy se nic neděje, nic není v pohybu, oproti tomu zvuk znamená pohyb, dynamiku, změnu.

Zvuky Thomayerovy zimní přírody dokážou být ale také dramatické a hlučné, představující mocnou sílu přírody a její děsivost. Mistrně zobrazeno je i všelijaké skřípění, šumění a šramocení – „součky rachotily“, větve skřípěly“, „(vichr) burácel“, „děsný a ohromující šramot...jako by se byl valil veliký přívál vody po jezu“. „Vítr...burácel zde jako orkán.“ Byl slyšet „hluk a praskot“ a „burácení vichrů“. (Thomayer 1975, s. 120, 122, 125, 127).

Thomayerovi (1975, s. 121) nedělá problém ani zachycení jemných a slabých ruchů a sluchových vjemů, třeba když píše, že „bylo slyšeti šelestění suchých lupenů.“

Velmi hojně využitým způsobem, kterým autor zvuk zachycuje, je pomocí onomatopoických neboli zvukomalebých slov, které svým zvukem imitují onen popisovaný zvuk v přírodě.

Zvuk není často explicitně vyjádřen, ale čtenář ho velmi snadno ze zdařilého popisu a díky výběru slov vycítí a živě si ho představí. „Kroky ...vyplašily... ptáka.“ „Asi tři rány padly, protější stráž... je v ozvěně opakuje.“ „...kdo pak by chtěl tak neplnou hádku poslouchati“. (Thomayer 1921, s. 14) Slyšet je i „rachocení povozu“. (Thomayer 1975, s. 125)

Vlastnosti zvuků jsou intenzivně prohlubovány využitím přirovnání. „Větvě stromů...mlčí jako mučnice, jako by světu navždy byly odumřely.“ Jindy pták „zalká hlasem temným, asi tak, jako by se řeklo ,tě tě tě tě““. (Thomayer 1975, s. 17, 21)

3 POHLEDY DO PROSTORU PŘÍRODY

3.1 VERTIKÁLNÍ A HORIZONTÁLNÍ PERSPEKTIVA PŘÍRODY

Vzdálenost přírodního prostředí není v díle přímo vyjadřována, avšak zvolené popisy ve čtenáři evokují její prostornost a rozlohu, to, že je příroda všude okolo nás a nade vším.

Většina ploch je velmi rozsáhlá, mnohdy nelze dohlédnout na jejich konec. „*Bylo to na mohutné hrázi veliký lán luk přepažující. Před lety zde býval neobyčejně prostorný rybník, v celém okolí největší.*“ (Thomayer 1921, s. 78)

Zřídka se Thomayer uchyluje ke specifikaci prostoru pomocí světových stran, avšak když k tomuto dojde, zachovává si svůj vysoký umělecký styl a z textu se nestává pouhý zeměpisný popis světových šířek a délek – světové strany uvádí především pro představu a ve smyslu zorientování se v krajině. „*Na západní straně rozkládají se modravé stráně šumavské roubící malé podlouhlé údolí. Na východ je krajina plochá jako stůl.*“ Je velmi ojedinělým úkazem, když určitou vzdálenost popíše přesnou jednotkou délky. Píše, že měl „*rozhled nejméně na šest mil do okolí*“. (Thomayer 1975, s. 95)

Autor umně vyvolává ve čtenáři pocit, že je krajina veliká, hluboká, vysoká, což jen přispívá k jejímu celkovému obrazu. V jistých okamžicích je tím umocněna i vypjatá situace. Jako když jezdec i s koněm spadl z „*vysoké skály do srázné rokliny*“. (Jamot 1895, s. 39)

3.2 VODNÍ ŽIVEL

Obecně lze říct, že voda tvoří významnou část naší planety. Je proto pochopitelné, že i v přírodě se stává výrazným bodem, který upoutá pohled pozorovatele. Voda může být zajímavá svou velikou rozlohou, klidnou hladinou nebo naopak svou dravostí a rozbouřeností. Přítomnost vodního zdroje můžeme odhadnout podle zvuků tekoucí, šumějící, cákající vody, podle její vůně nebo i podle jejího typického okolí. Také autor si velmi často všímá vody ve všech jejích tvarech a podobách.

Na vodních plochách lze nejpatrněji pozorovat, když se venkovní teploty pohybují pod bodem mrazu. Díky zamrzlé vodní ploše víme, že „*první kora ledová byla uzavřela stojaté močály*“. (Jamot 1895, s. 11) „*Silná kůra ledová pokryla vodu potoka a utlumila i poslední*

důvěrný šepot jeho.“ (Thomayer 1975, s. 20) Stejně dobře lze pozorovat i opačný případ, když přišla obleva, *„sníh roztál přes den, vystupující voda prolomila s ohromným třeskem ledy na rybníce“* a po náhlém návalu vody povolila hráz rybníka, *„načež ovšem voda neobmezně vytékajíc všechny louky na dlouhou dobu zatopila“*. (Thomayer 1921, s. 78)

Kromě počasí může vodní hladina odrážet i své bezprostřední okolí – stromy, rostliny, zvířata – oblohu anebo sluneční paprsky. *„Pohledte na potok. Právě dopadá na hladinu jeho několik paprsků slunečních.“* (Thomayer 1921, s. 70) Ale nejen vodní hladina je zrcadlem, také v bílém písku na dně potoka *„některý lístek slídy zaleskne se, dopadne-li na něj paprsek sluneční“*. (Thomayer 1975, s. 76)

Autor se prochází kolem *„velikých rybníků tam na pokraji lesa se prostírajících“*. (Thomayer 1975, s. 60) Podle něj existuje jen málo tak hezkých pohledů jako na horský rybník, jehož *„modrá hladina je tak průzračná jako bystřina“*, hladina, *„na níž ani vlnka se nezvedá“*. (Thomayer 1921, s. 57) Když ale myslivec začne střílet po divokých kachnách, *„po hladině to zahřímá jako po ohromném kotli“*, *„dvě rány zahlaholí po hladině“* a *„voda se vlní, chrastí pořád víc“*. (Thomayer 1975, s. 64, 67)

I jindy popisuje Thomayer (1921, s. 75), jak si člověk upravuje a podmaňuje přírodu, aby z ní měl užitek. *„Vylévání tůně za příčinou lovu ryb zdá se býti dosti originálním“*, *„voda po lukách se rozlévá“*. V tůni nakonec zbylo jen trochu vody, *„velké špinavé kameny čouhají nad ten krapet vody“*. (Thomayer 1975, s. 79) Poté snad rybáři tůň dopustili, autor se již o tom v knize více nezmiňuje.

Ač Thomayer nazývá prostor kolem dříve zmiňovaného potoka svým útlukem, podotýká také, že se nejedná o tiché a klidné zákoutí. Ba naopak, vodní hladina k sobě přitahuje všelijaká rozličná zvířata, především pak vodní ptactvo.

Voda nemusí být pouze v rozlehlém útvaru, ale může být přítomna i v podobě malých kapiček – jako déšť či rosa. V tu chvíli je člověku voda blíže, než jen při pohledu na vzdálený rybník nebo řeku. Autor se prochází *„po trávě hojně porosené“*. (Thomayer 1975, s. 68)

Kromě stojatých vod se v okolí nachází i potůčky a říčky a bystřiny. K jedné z menších bystřin *„na kraji lesa hovorně ve vlhku travnatou louku se ubírající“* (Thomayer 1921, s. 66) se autor vydává jednoho letního odpoledne. Je patrné, že nejen sama voda poskytuje ochlazení, ale i v jejím okolí je tráva mokrá, chladná, osvěžující, *„ta klidná voda potoka“*

jako by kouzlila". (Thomayer 1975, s. 69) Potok je „malý, sotva dva kroky široký, a téměř bez kaménků". (Thomayer 1975, s. 76)

Voda ale nemusí být vždy jen křišťálově čistá a průzračná, ale může nabývat i podobu bláta, bahna, mokřadů či močálů. Jeden takový vznikl po rozlití rybníka, kdy vytékající rozvodněný potok „*utvořil malou nádržku s měkkou bahnitou půdou*". (Thomayer 1921, s. 79) O tom, že bahno vnímá autor jako ne příliš příjemné prostředí, svědčí i idiom¹⁶ „*bláto střídá se s kalužinou*".¹⁷ (Jamot 1895, s. 20)

Voda tvoří více než polovinu lidského těla. Není tedy divu, že vzduch společně se „*zdravou vodou*" (Jamot 1895, s. 23) jsou dle Thomayera nejlepším lékem pro nemocného člověka.

¹⁶ Idiom je sémantickou stránkou frazému, ustáleného obrazného pojmenování s omezenou kolokabilitou/spojovatelností. (Čechová 2011, s. 66)

¹⁷ Bláto střídá se s kalužinou, neboli z *bláta do louže*, znamená – stejně jako fráze z *deště pod okap* – situaci, kdy se jedinec z nepříznivé, špatné situace dostane do situace stejně nepříznivé, nebo dokonce horší.

4 CHARAKTERISTICKÉ DETAILY V POHLEDU NA PŘÍRODU

Jedním z důležitých aspektů přírody, kterých si Thomayer patřičně všímá, jsou kromě zvuků i její barvy. Většina z barev je spjata se zvířaty či rostlinami. Ale dvě barvy se všemi svými odstíny patří především jiným přírodním útvarům. Žlutá a zlatá náleží slunci na obloze. Modrá ve všech odstínech je typickou barvou pro nebe nebo pro vodu. Pro obě zmíněné části je modrá barva natolik typickou, že ji i autor využívá v přenesených pojmenováních hovořících o barvě očí. Píše, že *„kdo holduje barvě jezera za jasného dne, utopí se dojísta v očích modrých“*. (Jamot 1895, s. 59)

Z jeho popisu by bylo možné usoudit, že modrou barvu má rád, tudíž má v oblibě i květiny této barvy. *„Modrý blankyt ať si za krásného dne jarního, ať si pod večer jako hluboký podklad nesčíslných hvězd jest nám vždy výjevem velebným. Také květiny modře kvetoucí před jinými vyznamenáváme, modrá chrpa, modrá violka a perla mezi květinami – modrá nezabudka jsou nám miláčky z nejmilejších. I symbolika oděla věrnost, tak ušlechtilou vlastnost lidské duše, v modré roucho.“* (Jamot 1895, s. 56)

4.1 ROSTLINY

Autor vzpomíná na vyprávění o pobytu ruských vojsk na Domažlicku. Obyvatelé byli nejvíce zaraženi tím, jak Rusové jedli s chutí muchomůrky. *„U nás se o opojných vlastnostech muchomůrky málo ví. Nápadná její barva učinila ji snad nejznámější barvou našeho kraje, a skorem od dětského věku téměř každý ví, že je muchomůrka jedovatá.“* (Thomayer 1920, s. 123)

4.1.1 STROMY

Na pomezí louky a pole je *„vysoká mez s alejí vysokých topolů“*. Autor přiznává, že topol je pro něj jeden z nejmilejších stromů, protože *„je tak nehostinno pod ním, člověk nikdy klidu v koruně jeho neshledá. Jako by měl zlé svědomí, a větvemi neustále zachvíval.“* (Thomayer 1975, s. 17, 27)

Na procházkách poznává autor i stromy plodící bobule, jako jsou *„červené jeřabiny“* nebo *„modré bobule jalovcové“*. (Thomayer 1921, s. 13) Především v zimě, kdy je celá krajina pokryta sněhem, vyčnívá nad sněhovou peřinu právě jalovec. Na jaře pak slouží jalovec

jako domov různým ptákům, například červenkám, které nachází „*i tu mezi ostrým jehličím hostinný domov*“. (Thomayer 1975, s. 24, 38)

V krajině také často pozoruje volně rostoucí ovocné stromy, hrušeň, na které odpočívá hejno jikavců, popisuje vyhnílou třešeň, „*kde podle podání nejméně čtyřicet roků zvláštní malý druh sýkorek má své hnízdo*“. A vzpomíná, že když na jaře zafoukal vítr, „*z jabloní a hruší v aleji u silnice sypaly se poslední zbytky bílých a narůžovělých květů k zemi*“. (Thomayer 1975, s. 21, 35, 38)

Některé stromy se tyčí kolem louky, jejich rozložitě větve klenou se nad louku. Díky své bílé kůře je k rozeznání bříza. Další stromy rostou přímo v lese, tvoříce „*směs všech možných stromů, jež kdy po našich stránkách viděti možno*“. (Thomayer 1921, s. 20) O lesu píše autor vždy pozitivně, nazývá ho lesem otcovským, hostinným. (Thomayer 1975, s. 32, 34)

Jehličnanům, jako je modřín nebo samoslice (což je místní pojmenování pro borovici), „*jemné jehličí v štětkách z pupenů vyrážeti počíná*“. (Thomayer 1975, s. 29, 30)

Velmi často jsou jednotlivé stromy seskupeny do větších celků, proto jsou nejčastěji Thomayerem popisovány celé olšiny, doubravy, smrčiny anebo březiny. Mezi dalšími zmiňovanými druhy stromů dominují především jilmy, osiky nebo lípa – „*strom svobody mezi dvěma hrušema*“ na kraji pole. (Thomayer 1921, s. 40)

4.1.2 KEŘE

Keřů nachází Thomayer na cestách poskrovnu, v našich krajinách netvoří velikou část rostlinstva. Za zmínku stojí především ne tolik známé druhy keřů – „*poustevník lýkovec*“ obsypaný karmínovými květy a „*keře kalinové s hojnými červenými bobulemi*“. (Thomayer 1975, s. 26, 24)

Mezi známější druhy patří červený bez a šípek s narůžovělými květy. (Thomayer 1921, s. 17, 32) Výraznou roli hrají i různé druhy vrb, stojící vždy v blízkosti vodní plochy. Jednou rozhrnuje autor žluté proutky potoční vrby, aby měl lepší výhled na život na rybníku, na hrázi jiných dvou rybníků se pak pnou koruny vrby jívy a břeh potoka je „*porostlý nejvíce vrbami. Potočnice, jívy a vůbec všechny druhy vrb jsou zde hojně zastoupeny*“. (Thomayer 1975, s. 36, 43, 71)

4.1.3 KVĚTINY

Nejpočetněji zastoupenými a také nejrozmanitějšími jsou zástupci nižších rostlin, bylin a květin.

Thomayer si stěžuje na dovoz květin z cizích zemí. Rozeznává se, že „*fialky, růže a karafiáty z Itálie k nám dovážené jsou bez vůně*“. Ale oproti českým nevonným květům to „*u kvítí z ciziny nikterak nepřekáží*“. (Thomayer 1925, s. 109)

Většina květin na jaře rozkvétá a barví přírodu do rozmanitých odstínů. Na zahradě je možno spatřit „*červené hlavičky pivoňek, bledě zelené stonky petrklice s jasně žlutými kalíšky*“. Vedle zahrady kvetou lány bílého jetele, aksamitové protěže či žlutých pryskyřníků. (Thomayer 1975, s. 26, 35, 37)

Velmi často nejsou květiny rostoucí na loukách příliš známé, ať už se jedná o sněhobílý zápevník, tmavé fialové květy žežulek, drobné listy okřehku, tmavě nachovou stračku, nachové kohoutky nebo rdící se slzičky. Více známé jsou druhy bylinek – mateřídouška, jitrocel, podběl, smetanka, nebo druhy lučních květin, jako jsou červený vlčí mák a tmavě modrá chrpa. (Thomayer 1975, s. 44, 52 – 54, 60)

Přímo na hladině rybníku rozkvétají lekníny, „*jež ploché své listy líně po hladině prostírají*“ a jejich dlouhé stonky sahají až na dno. Hráz rybníka je roubena rákosím. (Thomayer 1921, s. 57)

Když je člověk v přírodě, všímá si většinou převážně květin kvetoucích, barevných a voňavých, ale autora často zaujmou i různé mechy, lišejníky a obyčejně vypadající trávy různých druhů a tvarů. (Thomayer 1975, s. 36 – 39)

4.2 ZVÍŘATA

Zajímavým momentem v autorově líčení přírody a zvláště popisu zvířat je zamyšlení se nad jejich osudem. Cítí ve zvířecí řeči značnou dávku rozesmutňující nálady. Můžou za ni nejen stálé nástrahy od člověka, ale i nekonečná potřeba stále nesnadně vyhledávat potravu a zabezpečit svá mláďata. Nálada zvířete je pak díky těmto životním aspektům snadno změněna v truchlivou. Autor přidává argument i z pohledu svého zaměření, z pohledu fyziognomie, protože i výrazy tváře některých zvířat nasvědčují jejich smutné

náladě. „Zdaž nečteme ve tváři opice, člověku třeba nejpodobnější, po nahlédnutí jen povrchním cosi ustrašeného, cosi hrozného...“ (Thomayer 1921, s. 26)

V jednom ze svých příběhů zaměřených spíše na lékařskou tematiku se autor také dotýká problematiky testování léčiv na zvířatech a vlivu chemických látek a léků na zvířecí jedince. S úsměvným pohledem konstatuje, že „by bylo věcí dosti zábavnou viděti melancholické morče, duševně skleslého králíka, samovražednou myšlénkou se zanášejícího psa, krátkozrakou žábu, nedoslýchavého mloka a podobně...“ (Jamot 1895, s. 24)

4.2.1 PTÁCI

Jednou z nejpočetnějších kategorií živočichů, jíž se Thomayer zabývá velice podrobně a popisně obsáhle, je kategorie ptactva. Při každém pohledu do přírody, při každém jejím popisu a líčení, vždy autora zaujme některý ze zástupců ptactva.

Velmi pozoruhodný je i způsob, jakým od sebe jednotlivé ptáky autor rozlišuje. Vždy totiž vyhodnocuje nejdříve zvukový projev onoho ptáka, popisuje, jak zvuk zní, a stanovuje, který z ptáků by mohl být oním virtuózem, dokonce klade výčet dalších zástupců, kteří by s tímto mohli být zaměněni právě na základě podobnosti jimi vyluzovaných zvuků. „Však poslechněte! Teď se ozval nablízku jiný hlásek. Je tak jasný, jako by se útlé, asi tak šestileté děvčátko do zpěvu dalo. Zprvu jako by ptáček šeptal, jako by se ostýchal, pak jasněji a vždy jasněji, až konečně znenadání hlásek jeho hasne, jako by se v slzách rozplýval. Sotva byste poznali podle zvuků těchto červenku.“ (Thomayer 1975, s. 29)

Své stanovisko o typu ptáka pak jednoznačně potvrzuje pohledem na jeho vizuální podobu a popisem jeho vzezření a způsobu chování.

V zimě, kdy jsou stěhovaví ptáci v teplejších krajinách, je v naší přírodě přítomno jen skromné množství ptačích zástupců. Dle autora se jedná především o vrabce, vrány, kvíčaly, jikavce, stehlíky, čečetky, hedvábníky, hejly a ledňáčky.

Zimní ticho je většinou přeřato drzým a hustým pokřikem vrabců, nebo krátkotem přelétajících vran rozléhajícím se nad údolím. Nedostatek potravy snížil jejich pozornost a obezřetnost, proto jim nevadí se v blízkosti lidských obydlí snést do pole k temnému předmětu, jímž je mrtvá černá kočka. Vrány si na ní vesele pochutnávají, „již klofou všechny zvolna“, ale již za chvíli, když chtějí odletět, letí způsobem podivným. Jedna

„vylétla do náramné výše, jako by chtěla šírající nějaké bolesti uniknout, avšak místo co by odletěti měla, klesá po několika vteřinách bez vlády k zemi. Dopadla a ani se nepostavila. Patrně je mrtva.“ (Thomayer 1921, s. 11) Tato a několik dalších vran bylo otráveno, protože do černé kočky s vyvrženými vnitřnostmi byl patrně nasypán jed.

Na kvíčaly jsou kladeny léčky nastražením jeřabin na větve stromů na dostřel z pušek. Kvíčaly, ve snaze přežít zimu a nevědouce nic o nástrahách, se vrhají na nízké větve s jeřabinami, „některá z nich zalká hlasem temným“, a když jsou na mušce některému ze střelců, mají svůj osud spočítaný. (Thomayer 1975, s. 21)

Občas do nížin na krátkou dobu zavítají i ptáci přebývající spíše v oblastech s vyšší nadmořskou výškou – „hejno plachých jikavců, tlačících se na jedné hrušni“, stehlíci a „zástupy celé popelavých čečetek“, které jsou popisovány jako hloupé, protože nebezpečí kolem nich musí být hodně patrné a intenzivní, „musí to jít již hodně do živého, než odletí“. (Thomayer 1921, s. 14)

Ledňáček, také zvaný „pták samotář“, je velmi pestře zbarvený neveliký pták, má „temně modrá křídélka“ a nazelenalý hřbet, svůj čas tráví většinou o samotě u některého z potoků, na jehož břehu klidně posedává a jednou za čas přelétne o kousek vedle. (Thomayer 1975, s. 21)

Jarní sezónu zahajují kapraté lindušky, jež následuje „několik těch vznešených zpěváků, jako je velká pěnice, černohlávek, ba i sám choulostivý slavík“. (Thomayer 1975, s. 26)

Na jaře začíná znít ptačí zpěv ze všech koutů, z jedné strany se linou zvuky besedování hejna špačků, odjinud „zaznívá chvíli kváčení kavky, jindy se posmívá některý po hrdliče, jednomu uvázl na mysli knikavý pokřik čejky, i krákot vrány zaslechneme“, do toho se ozývají i strnadi, skřivani a pěnkavy a „znesnadňují nám rozeznávání některých jemných zvuků“. (Thomayer 1921, s. 21, 22)

Jeden ptačí hlásek připomíná autorovi hlučnou píseň pěnkavy, ale oproti té má tento pták čistotná popelavá pírká, „na zádech leskne se více přirezavělý nádech“. Právě podle jeho vzezření v něm poznává Thomayer malou pěničku. Její sestra, prostřední pěnice, nejenže má jiný hlas – „spíše šeptá, máť hlubší hlas“, ale i svým vzhledem není malé pěničce podobná, má „tmavší, zeleným nádechem se lesknoucí hřbet“. (Thomayer 1975, s. 30)

Velmi detailně jsou popisováni zlatohlávkové, kteří dělají čest svému jménu – „*jsou celí zelení, břicho je světlejší, hřbet tmavší, kolem hlavy jsou popelaví, nad okem se jim vine černý pruh*“ a především na temenu hlavy se jim ukazují „*jasně žlutá, jakoby zlatem zbarvená pírka*“. (Thomayer 1975, s. 30) Z detailního popisu je patrné, že Thomayer velmi pozorně sledoval přírodu, její detaily a detaily tvorů, kteří v ní přebývají. V jednom okamžiku vpozdvečer poskakují na polích ptáci velicí asi jako holoubata, ale autor i přes značné šero poznává, že se jedná o jakési brávníky, ačkoliv „*kropenaté břicho jejich více rozeznati nelze*“. (Thomayer 1975, s. 32)

Všichni lidé vyzdvihují slavíka pro jeho skvostné zvuky, avšak autorovi imponuje spíše drozd, „*nadaný komponista a hudební génius v miniatuře*“, protože nachází inspiraci v každickém zvuku z přírody i ze stran lidí, každou melodii zakomponuje do svého zpěvu, takže je jeho produkce vždy originální. (Thomayer 1921, s. 27, 28)

Na vodní hladině malé tůně se plaví divoká kachna s malou rodinkou. Stará kachna ostražitě pozoruje okolí, ve vodě hledá potravu pro mladé. „*Některého hlemýždě vdole v bahně; rybkou, měkkou mřenkou také nepovrhne.*“ (Thomayer 1975, s. 36)

Kolem vody se zdržuje i celá další řada ptáků. Autor se setkává s černou lyskou, hejnem čejek, které pokřikovaly a dorážely na něj, když šel kolem jejich hnízda, pravděpodobně měly mladé. Ale byla vidět jejich ostražitost a předchozí zkušenost, protože jen co viděly pušku v ruce, „*jako blesk obrátila se nejbližší a jako střela uháněla, uzřevši hlaveň proti sobě namířenou*“. (Thomayer 1921, s. 43)

Poblíž vodních ploch jsou k nalezení také potápky, které si ve vodě „*pohrávají, plovou přitom tak neúnavně, svým krčkem si povyकुjíce*“, při pohledu na ně zapomene autor na okolní svět a vnímá pouze je. Jeho pozornost po chvíli upoutají volavky, „*dva modrošedí ptáci, menší o něco než čáp, s černou chocholí po krku splývající, nacházející se u břehu.*“ Jedna se plně soustředí na lov ryby, druhá stojí opodál a hlídá, pozoruje okolí, aby včas upozornila na nebezpečí. (Thomayer 1975, s. 61, 62) Jinak je kolem poměrně prázdné, „*jenom některá vodní slípka plove po rybníce*“. (Thomayer 1975, s. 65)

Jednoho dne, když se autor účastnil honby v lese, vyletěl před ním pták asi jako holub veliký, „*peří jeho se lesklo jako éterické proti paprskům odpoledního slunce. Zaplakal přitom táhlým flétnovým hlasem.*“ A autor při obdivování té krásy zcela zapomněl

na pušku svíranou v rukách a nestihl po ptáku ani vystřelit. Podle tohoto příběhu lze soudit, že Thomayer raději přírodu pozoroval a obdivoval, nežli by ji ničil a střílel do jejích obyvatel. (Thomayer 1921, s. 41)

V horkém letním počasí většina živočichů odpočívá, skrývá se ve stínu a není moc aktivní. „*Jediná modravá sýkorka vydává svůdné zvuky na jívě.*“ Také divoká hrdlička přerušuje ticho odpočinku svým přeletem na poli. (Thomayer 1975, s. 51, 52)

To o kus dál, na louce, je živěji. Čermák vyčkává ve skrytu a v příhodnou chvíli se vrhá na cvrčka, „*již ho uchopil čermák zobákem za krk a odnáší do tichého nějakého místa*“. Ale ne vždy je čermákův lov úspěšný. Jednou se vydal za šídlem, ale „*právě že šídlo v letu svém tak se potácí, nedostal ho*“. (Thomayer 1975, s. 54, 73)

Z chraptivého křiku a velké hlavy, rezavého peří a překrásně modrých křídel poznává autor v přilétajících ptácích sojky. Nedaleko sojek, přímo uprostřed pole, má své hnízdo koroptev sedící na vejcích. Brzy po ránu slétává na pole i chocholatý dudek, „*je ukryt někde v jeteli, kdež dlouhým ostrým zobákem všelicos k snědku hledá*“. (Thomayer 1921, s. 51)

V letních i podzimních měsících – v září a v srpnu – je možné kolem potoka zahlédnout i velmi vzácného a také velice krásného ptáka – modřenku. „*Blankytně modrá prsa lesknou se jako něžné hedvábí, pak přijde proužek červenavý, po něm zas bílý. Ostatní peří je tmavě šedé až hnědé.*“ (Thomayer 1975, s. 72)

Blízko vlhkých ploch, především mokřin a bažin, se často snáší veliký pták s dlouhým zobákem a dlouhým krkem – čáp pátrající po potravě. Pod jeho červenýma nohama se rozeskakují žáby všemi různými směry. „*Přece mu však mnohá neutekla. Našel ji pod listem, a již ji polyká, při tom krkem i hlavou jako by po vzduchu chňapal.*“ Najednou byl ale vyrušen ranou z pušky, „*úzkostlivě počal mávati křídly i poskakoval, konečně se mu podařilo vznést se do výše a on odletěl*“. (Thomayer 1921, s. 85)

Při večerním šeru proletěl nad autorem větší černý pták vydávající pronikavé zvuky a on si vzpomněl, že podobné zvuky vydávala i mladá sova, kterou před lety choval na zahradě. Domníval se, že stará sova přinesla sůvčatům žabu a pak je „*svým chvějícím hlasem konejšila*“. Avšak vyvrací i mylný dojem, že sova je pouze nočním ptákem. „*Sova*

je největší pokrytec v přírodě. Choulí se, choulí přes den, myslili bychom, že ji rukou lapnout možno, a zatím uletí jako střela." (Thomayer, 1975, s. 108, 109)

4.2.2 HMYZ

Kategorie hmyzu není v Thomayerových popisek zastoupena nijak obšírně, avšak občas se zmiňuje i o těchto menších zvířecích představitelích.

Hmyzí zástupci vylétávají v teplých měsících ven již časně zrána, kdy bývá ještě příjemné chladno. I „černožlutý čmelák vylezl za šera ještě, při prvním paprsku slunečním, z meze, svého domova, a s bzučením odletěl". (Thomayer 1921, s. 29) Někdy je slyšet pouze jejich zvuk, jako když „od luk zní mocné bzučení včel". (Thomayer 1975, s. 41)

Vosy se v polích usadily v opuštěné díře, ve které dříve přebývali čmeláci „v počtu asi jednoho sta a padesáti hlav, majíc hospodářství své co nejlépe zařízené". Na podzim přišli pastevcí a kouřem z ohně čmeláky zaplašili. V prázdném úkrytu se brzy zabydlely vosy „hrdě se stavíc na odpor všem svým nepřátelům (...), nejeden člověk tudy kráčivší mohl by vyprávěti o žihadle, jež mu vosa zasadila". (Thomayer 1921, s. 52)

Louky jsou v letních parnech povětšinou prázdné až na roje much. I „motýlové a bzučící včely odebrali se vyhledávat kvítků do jiných partií". (Thomayer 1975, s. 55) Opodál pak „některá včelka bzučí na květu". Okolo hromádky u strniště leze pak několik mladých velkých včel. „Celek je vymírající osadou polních včel." (Thomayer 1975, s. 102, 117)

Lidé soucítí s drobným hmyzem, především s tím, který jim je nápomocen, proto také moc nemají v lásce červenoocasého reha, zvláště „pro jeho nehezkou choutku v usmrcování včel". (Thomayer 1921, s. 24)

Menší hmyz musí být taktéž velmi ostražitý, protože je to právě on, kdo bývá potravou ostatních zvířat. Malý černý brouček dělající hbité kruhy na vodní hladině, „v témže okamžiku zmizel pod vodou", jen co po něm zobákem vystartovalo jedno z kachních mládřat. Okolo vody poletuje i zlatě zelená muška, chvíli krouží nad vodou a pak „běže se směle ve výši přes břeh k vrbě". (Thomayer 1975, s. 36)

Dále můžeme u vody zpozorovat i tmavě modré šídlo létající nehezkým potácivým způsobem a na slunci se vyhřívající vážky. „Černí vodomilové křížovali vodou o závod se šedými znakoplavkami." (Thomayer 1975, s. 73, 81, 83)

Mouchy a mušky se zdají být všudypřítomné u většiny z pozorovaných okamžiků. I když je zbytek zvířat ukryt ve stínu, schován v bezpečném hnízdě či doupěti, mouchy jako by necítily potřebu ukrývat se, létají stále kolem. Velmi rády se vyhřívají na slunečním teple. I ony si musí obstarávat potravu, ale jsou až ty poslední, na které se dostane, když větší predátor nechá ležet zbytky svého úlovku. Nad mrtvým holubem „*lítá několik much, jedna veliká masařka a několik menších zlatozelených; rády by si také usedly na holuba*“, ale to jim nedovolí mravenci, kteří si ho celého uzurpují pro sebe. (Thomayer 1975, s. 73, 101)

Trochu jinou muškou je muška svatojánská, svítící brouček, objevující se především po setmění. Vypadá jako fosforová jiskra. Autor popisuje nečekané setkání s těmito muškami jako překvapující, ale „*celý jejich zjev má na sobě cosi nelíčeně pěkného, dokonce přírodu zbarvují vznešeně*“. (Thomayer 1921, s. 108, 109)

Zajímavý je fakt, který Thomayer vyzoroval v chování a povaze různých druhů mravenců. Když jeden z rezavých mravenců omylem zabloudil mezi černé mravence, ti si ho nevšímalí a hleděli si své práce. Když ale černý mravenec narazil na skupinu rezavých zlomyslných mravenců, „*sesypali se rezaví lotři jako na povel na něho i zamezili mu cestu*.“ Černý mravenec se bránil, ale rezavých byla přesila, „*až ztýraná oběť klesla*“. (Thomayer 1975, s. 101)

Do spárů rezavých mravenců se dostal i pavouk s dlouhýma nohama, se kterým byla pro mravence práce snadná, „*v několika okamžicích dovlékli ho k jednomu z otvorů i zatáhli dovnitř*“. (Thomayer 1975, s. 104)

V křovinách a starých stromech se většinou schovávají různí brouci, „*nejeden vonný zlatě zelený tesař pižmový či nažloutlý tesař topolový ukrývají se v té či oné dutině některého vyhnilého stromu*“. (Thomayer 1921, s. 69) „*Malé slunéčko červené, černě tečkované vylezlo na úzkou ostřici*“, jen aby padlo za oběť poblíž vyčkávajícím žábám. (Thomayer 1921, s. 83)

Velmi výrazně se v létě projevují cvrčci, jejichž cvrkání přispívá „*k velikému koncertu, jenž tou dobou na všech lukách se provozuje*“. Hejno lučních kobytek poskakuje do všech stran a chřestí v trávě, na kvetoucím mlíči „*hová si zelená, pestře skvrnitá housenka*“. (Thomayer 1975, s. 54, 101) Pták masojed přiletěl z louky a v zobáku nesl tmavě hnědou kobytku.

Byla neobyčejně veliká a svými „*silnými kusadly a drsnýma nohama vzpírala se mu*“, chvíli se spolu tahali a jen co masojed na chvíli povolil své sevření, už se mu kobyłka zahryzla kusadly do volete. Po dlouhém a urputném boji ale nakonec kobyłka podlehla. (Thomayer 1975, s. 82, 83)

Svou melodií je cvrčkovi podobná i „*černá cikáda s červenými čárkami po krunýři*“. (Thomayer 1921, s. 104)

4.2.3 RYBY

Mnoho autorových procházek přírodou vedlo kolem rybníků, potoků a tůní, není tedy divu, že si všímá i obyvatel těchto vod.

Při procházce kolem tůně si Thomayer všiml, že skrz její průzračnou vodu je možno občas zahlédnout „*temně kroužkovaný hřbet malého okounka jako střela sem tam plovoucího*“. (Thomayer 1975, s. 36) Při pohledu do potoka lze vidět malé běličky stojící v jeho proudu „*jako by si hověly*“. (Thomayer 1921, s. 47) Voda je jinak prázdná, „*asi dvě neb tři namodralé lesklé střevličky plovou zdlouhavě po kraji; některá mřenka válí se v písku*“. (Thomayer 1975, s. 76)

Pstruzi bývají častým terčem rybářů, kteří na ně vyzrávají tím, že na udice váží místo vnařidla „*modré lesknoucí se kolečko, vystřihnuté z velikého péra pavího*“, protože pstruh má modrozelené paví očko za zlatozelenou mušku a chytne ji raději než nějakého moučného červa. Jeden ze pstruhů se nachytil, zakousl se do pavího pera a už se třepe na trávě. „*Břicho má lesklé, hřbet tmavý, skorem olivový, a po obou stranách červené a hnědé skvrny*.“ (Thomayer 1921, s. 73, 74)

4.2.4 SAVCI

Velmi výraznou postavou v Thomayerových příbězích je pes jeho přítele, se kterým se často vydával do lesů a k rybníkům. Pes je zobrazen jako věrný doprovod člověka a jeho pomocník především při honbě a střílení zvířat. Pokud bylo některé z menších zvířat, především ptáků, zastřeleno, pes okamžitě vyrazil za ním a přinesl ho k člověku. Ale byl to pes klidný, nenechal se vyprovokovat, ani když na psa doráželo hejno čejek, „*pes si ze všeho právě mnoho nedělal, šel flegmaticky svou cestou, jako by mouchy kolem něho poletovaly*“. (Thomayer 1975, s. 47) Jednoho dne, když oba muži odpočívali na kraji lesa, „*pes seděl nějaký čásek vedle (...), náhle však zaskučel a vstal*“ a utekl do lesíka. Muž volal

a pískal na psa, aby se vrátil, ten však odmítal. O několik dní později byl nalezen v jiné části lesa spolu se zakousnutým jezevcem, „*rvali se tak dlouho, až dokrváceli*“. (Thomayer 1921, s. 45)

Především v zimě lze v lese snadno pozorovat srnky. Je potřeba jen vědět, kde je místo k jejich krmení, které většinou vytváří stejně myslivec uměle – vypátrá stopy srnek a „*na místě, kde se stopy křížují, zasype se několikrát seno a zvěř navyknuvši chodí na místo to každého dne*“. Ale toho využívají i pytláci, kteří uvazují ke stromům drátěná oka, do kterých srnka či srnec vběhne. „*Bolestný výraz v oku dává po smrti svědectví o útrapách poslední hodinku předcházevších*.“ (Thomayer 1975, s. 24, 25) Srny musejí ale i v létě být ostražité, vyruší je nejen přítomnost člověka, ale i zvuky ptáků – „*v mladé mýti pod břízami pásly se srny a ty uháněly z pastvy*“. (Thomayer 1921, s. 110)

Mezitím na poli křeček zrzoun se žlutohnědou hlavou, jehož orač na jaře chtěl vyrýpnout, si vyryl jiný otvor do pelechu a každý večer vylézá do zrajícího obilí a střádá si zásoby na zimu. (Thomayer 1975, s. 56) O kousek vedle mihla se malá myška a „*střelhitě zmizela v malé díře za řádkou bramborů*“. (Thomayer 1921, s. 54) Ať už má na myš spadeno lasice či krahujec, myška díky své ostražitosti stihne vždy včas zaběhnout rychle do díry. (Thomayer 1975, s. 117) Také zajíc dostal se do hledáčku lasičky, když si v klidu spal v rýze mezi dvěma řádkami brambor. Lasička po něm skočila a zakousla se mu do krku. „*Jako fúriemi štván vyskočil zajíc z bramborů a uhání s lasicí po mezi*.“ (Thomayer 1975, s. 58)

Na lasičku je nahlíženo spíše jako na škodnou, jako tu, co rdousí ostatní zvířata a jejich mláďata. „*Skřivanům v okolí pobrala všechna vejce, a myši, kde jakou postihla, pordousila*.“ (Thomayer 1921, s. 50)

Na louce si autor všímá i krtinců a podle pohybu na nich a stále přibývajících vrstev hlíny soudí, že krtek má napilno. (Thomayer 1975, s. 102)

4.2.5 PLAZI A OBOJŽIVELNÍCI

Žáby se zdají být k nalezení v různých oblastech. Jednou lze poblíž rybníka slyšet „*skřehotavé zpěvy žab*“. Jindy zase polní žáby hryzávají v polích mladé klasy ovsa. A je to znovu žába, „*žlutobřichá žába česneková*“, koho se autorovi podařilo zpozorovat na jinak prázdném močálu. (Thomayer 1975, s. 34, 55, 82)

V jeden okamžik pozoruje autor žáby v úloze predátorů, chovající se „*Istivě jako lišky*“, nejdříve pomalu a opatrně doplávaly ke břehu a započaly svůj lov – jedna žába skočila po sluněčku sedmitečném, „*již je pozřela, jiná chytla housenku, jiná kobylku*“, nepohrdnuly ničím, co bylo k mání. (Thomayer 1921, s. 83)

Při jiné ze svých procházek byl ale autor svědkem zápasení žáby s užovkou. Podzimní ticho bylo náhle přetato zřetelně bolestným výkřikem z oraniště – užovka se žábě zahryzla do lýtka levé nohy. Žába zápasí o svůj život, ale užovka se jí zakusuje do dalších částí a „*žába bolestí křičí, vzpírá se*“. Jenže když už se užovka chystala žábu sníst, přiběhl z křoví tchoř a žábu užovce vyfoukl přímo před nosem. (Thomayer 1975, s. 118)

Také zelená ještěrka slunící se u pole, „*krásná barva její se leskne, očka jiskří se jako drahé kameny a podbradek stále se jí hýbá*“, pro sebe hledá obživu, takže když si všimne černého plže poblíž, mrštně se k němu přiblíží „*a plž zmizel v ústech ještěrky*“. (Thomayer 1921, s. 47)

Při pohledu do malé vodní nádržky si autor všiml tmavošedých hlemýžďů, kteří vylezli z bahnitého dna a v klidu odpočívali na povrchu, nebo černožlutého mloka proplovajícího pod hladinou na břeh. (Thomayer 1975, s. 83)

5 ANALÝZA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ

Jazyk, kterým Thomayer píše svá díla, by se mohl z dnešního pohledu zdát zastaralý a knižní, avšak podíváme-li se na něj očima tehdejší doby, ve které Thomayer žil a tvořil, jednalo se jistě o jazyk velmi spisovný, stylisticky na vysoké úrovni.

Autor při popisu zvířat používá pro pojmenování jejich jednotlivých zástupců odborné výrazy s přívlasky typicky v postpozici (*vlaštovka mořská; slípka černá*).

Velmi výrazným prvkem je infinitiv sloves zakončený koncovkou -ti (*úzkostlivě počal mávati křídly*), inverze slovosledu (*zástupy celé popelavých čečetek; krásná barva její se leskne*) a častý výskyt přechodníkových tvarů sloves (*zvěř navyknuvši chodí na místo*) či jiných, z dnešního pohledu zastaralých tvarů sloves (*plovou*). Ačkoli ve svých příbězích popisuje autor přírodu, není jeho styl jen stroze popisný, ale je naopak velmi květnatý a bohatý na umělecké prostředky.

Jedním z nejčastěji se vyskytujících uměleckých prostředků je epiteton, básnický přívlastek. Autor epiteta využívá především pro vyjádření barvy – především při popisu zvířat a rostlin – ale také pro umocnění intenzity některé vlastnosti (*ostrý pronikavý mráz*) a vyjádření jiných kvalit, například hlasitosti (*velmi hlučné šveholení vlaštovek*), teploty (*chladný vítr severní*).

V textech se také poměrně pravidelně objevuje synestezie (*stříbrná vlákna pavučinová; modré vzdušno; zvučnější barvitost*). Její přítomnost je předznamenána již způsobem, kterým Thomayer přírodu vnímá – všemi smysly – tím pádem i smyslové vjemy autorem bývají záměrně zaměněny, aby i čtenář viděl přírodu jako celek obsahující nejen barvy, ale i zvuky, vůně.

Další ze způsobů, jimiž dodává autor svým textům vysoké umělecké úrovni, je využití básnických přirovnání. Ta působí na čtenářovu fantazii a nutí ho, aby jednotlivé obrazy v textu více prožíval a představoval si je (*očka jiskří se jako drahé kameny; blankytně modrá prsa lesknou se jako něžné hedvábí; slunce opíralo se o naše záda jako o hráz a hřálo jako pec; mlčí jako mučenice*). Někdy ani není explicitně vyjádřeno, jakou vlastnost má původní přirovnávaný objekt, a čtenář si tento fakt doplňuje na základě své zkušenosti (*oko překrásné jako nebe*).

Častá je též personifikace přírody jako takové (*polámané větve žalostivě klonily se k zemi*), i jejích obyvatel, především při interpretaci pohybů zvířat a snaze odhadnout, na co myslí a co si mezi sebou sdělují („*Udělám si s ním známost,“ pomyslilo si jedno kachně*).

Se zvířecími projevy se pojí i využití onomatopoických výrazů, které vtahují čtenáře více do situace, díky kterým slyší čtenář již při přečtení slova zvuk, které dané slovo popisuje. Ale tímto způsobem nejsou přiblíženy pouze zvířecí zvuky (*větřík zašuměl, zašeptal; šepot potoka*).

Dalším prostředkem, kterým se autorovi daří připoutat čtenáře a vtáhnout ho do děje, je využití kontaktních prostředků, oslovení čtenáře, takže chvílemi text vypadá, jako by šel čtenář na procházku společně s Thomayerem a byl součástí veškerého popisovaného dění (*pohlédněte; poslyšte*).

Ve vhodných chvílích uplatňuje autor trefně zvolené prvky gradace, které mají za následek zintenzivnění probíhající situace a celkově větší dynamiku děje. Většinu z těchto situací tvoří obrazy zápasů mezi zvířaty, lovů jednoho zvířete druhým, a tím pádem boje o přežití a zachování si holého života (*žába bolestí křičí, vzpírá se*).

Typické pro Thomayerův styl je i umocnění určitých kompozičních prvků volbou vhodných kompozičních aspektů a účelných jazykových prostředků.

S tím také souvisí častá volba kontrastních poloh textu, obecně řečeno opakovaná inklinace k využití kontrastní kompozice a konfrontačních postupů (*jiných bylin nevalně, jinému se zde nedaří, zato družině čtyřnohé i opeřené se zde vede; choulí se, choulí přes den, myslili bychom, že ji rukou lapnout možno, a zatím uletí jako střela; tichý les, ale švehol vlaštovek, šumění jehličí, skřípění větve, bzučení hmyzu*). Podobně i přírodní příběhy bývají zakončovány zajímavými a nečekanými pointami.

ZÁVĚR

První kapitola přibližuje autorův život, jeho lékařskou i literární kariéru a obecně představuje jeho literární dílo. Je zajímavé pozorovat, jak se prožité mládí na vesnici podepsalo na autorově vnímání přírody a soužití s ní. A i přesto, že se již během vysokoškolských let přestěhoval natrvalo do Prahy, rád se vracel nejen do rodného kraje, ale i do přírody jako takové, a neztratil svůj citlivý a vnímavý pohled na ni.

Z Thomayerových líčení sálá jeho silný vztah k přírodě a prosvítají pozitivní, radostné emoce, které v něm procházky krajinou vyvolávaly. Se stejným nadšením se snaží tyto emoce a tuto energii předat prostřednictvím svých textů i čtenářům. Využívá k tomu různé jazykové umělecké prostředky, které jen přidávají uměleckou hodnotu již tak stylisticky vysokému autorovu stylu.

Autor v dílech zachycuje velké množství přírodních motivů. V dílech kloubí obecný ucelený obraz přírody skládající se z jednotlivin a z malých detailů. Podává komplexní obraz přírody v průřezu ročních období a v pohledu na různé oblasti přírodní krajiny. Ale nevynechává ani velmi podrobný popis všech rostlin, živočichů a přírodnin, kterých si lze všimnout, které lze během procházek do přírody registrovat. Z těchto detailních a pečlivých popisů a přesných terminologických názvů lze soudit, že byl Thomayer nejen vášnivým pozorovatelem a milovníkem přírody, ale i jejím znalcem a přesně věděl, jak se který živočich chová a co značí určitá pozorovaná skutečnost nebo kdy, kde a jak se vybraný jedinec vyskytuje a přebývá. Rozsáhlé znalosti jsou pozorovatelné především u zástupců ptactva. Přesné určení opeřence zvládá Thomayer již na základě hlasového projevu jedinice. Dokáže vždy do detailu přesně popsat, jak pták vypadá, čím se živí a jaké je pro něj typické chování.

Podle jeho fantastické znalosti terminologie a živočišných druhů je patrné, že se tímto oborem zabýval i z vědeckého pohledu a detailně ho studoval.

Příroda je sice v Thomayerově podání krásná, je ale líčena taková, jaká skutečně je, včetně všudypřítomné smrti, ohrožení, nepřetržitého hledání potravy a nutné obezřetnosti s cílem přežít. Nese v sobě jakýsi kontrast, mezi létem a zimou, dnem a nocí, životem a smrtí a mezi krásnými, radostnými událostmi a těmi nemilými, nepěknými.

Jeho díla mohou sloužit nejen jako materiál pro přírodovědné obory, ve kterých by bylo vhodné pracovat s pečlivými detailními popisy živočichů a na jejich základě například přiřazovat obrázky těchto zvířat. Zajímavá by jistě byla i určitá komparace jednotlivých obrázkových materiálů, vyhledávání určitých rozdílů. Thomayer byl totiž mistrem detailu a skvělým pozorovatelem a právě tato praktická znalost přírody v dnešním školství velmi často chybí.

Ale Thomayerova díla jistě poslouží také jako nosná inspirace pro dnešní generace, které se ve svém životním stylu začínají čím dál více odklánět od přírody. Příroda je všude kolem nás, má vliv na naše životy a především jsme – my lidé – na přírodě závislí, ať si to přiznáme, či nikoliv.

Nechť jsou autorovy procházky přírodou vzorem pro dnešního člověka. Při pobytu v přírodě by ji měl vnímat všemi smysly, které má k dispozici; neměl by jen dýchat čerstvý vzduch, ale měl by se umět zaposlouchat i do jejího hlasu, vnímat všechny drobné maličkosti a detaily a snažit se v nich nalézat krásu a radovat se z nich alespoň tak, jak to dělal sám Josef Thomayer.

Četba Thomayerových próz by mohla být velmi inspirativní pro současnou lidskou přetechnizovanou společnost, která odvádí člověka od přírody. Protože pokud již člověk dnes v přírodě je, neustále je rozrušován různými podněty (ať už světly, či zvuky), a protože nejsou lidské smysly natolik vytříbené a vytrénované, nedokáže těmto rozptýlům čelit a není schopen vnímat přírodu tak, jak tomu byl člověk schopen v dobách dřívějších.

RESUMÉ

Diplomová práce se zaměřuje na tematickou vrstvu přírodních próz Josefa Thomayera a způsoby, jimiž autor ve svých prózách zobrazuje přírodu a popisuje krajinu. První kapitola seznamuje se životem Josefa Thomayera a stručně přibližuje jeho dílo. Následující kapitoly se již týkají jeho děl. Druhá kapitola rozebírá zobrazovanou přírodní krajinu z pohledu čtyř ročních období včetně zvukových projevů v přírodě. Následující kapitola je zaměřena především na pohledy do prostoru, vzdálenosti v přírodě a vodní plochy různého typu. Další kapitola naopak zkoumá detaily, kterých si Josef Thomayer v přírodě všímal. V poslední kapitole analyzuji jazyk a jazykové prostředky použité Josef Thomayerem v přírodních prózách.

The graduate thesis focuses on the thematic layer of Josef Thomayer's natural prose and on the means used by author in his prose to depict the nature and describe the countryside. The first chapter introduces the life of Josef Thomayer and elucidates his writing briefly. Following chapters deal with his work solely. The second chapter analyzes described countryside from the point of view of the four seasons, including sound expressions in the nature. The following chapter is primarily focused on the views into the space of nature, distance in nature and water mass of all the kinds. The next chapter, on the opposite, examines the details that were noticed in nature by Josef Thomayer. In the last chapter, I analyze the language and language means used by Josef Thomayer in his natural prose.

Klíčová slova: Josef Thomayer, přírodní prózy, próza, příroda, život, tematická vrstva, téma, motiv, čtyři roční období, vzdálenost, vodní plochy, rostliny, zvířata

Key words: Josef Thomayer, natural prose, prose, nature, life, thematic layer, theme, motive, four seasons, distance, water mass, vegetation, animals

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

JAMOT, R. E. *Vedle cesty*. Praha: Bursík a Kohout, 1895.

KÁŠ, Svatopluk. *Slovník českých lékařů-spisovatelů*. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-669-4.

MÁCHAL, Jan. *Bájesloví slovanské*. Praha: J. Otto, 1907.

MERHAUT, Luboš (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Díl 4 S – Ž. Sv. 1. S – T. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1670-6.

NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie bohů & mýtů starověkého Říma & Apeninského poloostrova*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-264-3.

NOVÁK, Jan Václav; NOVÁK Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Atlantis, 1995. 80-7108-105-1.

SEDLÁK, Jan Vojtěch. *Josef Thomayer: Studie literární*. Praha: Legiografie, 1923.

THOMAYER, Josef. *Příroda a lidé*. Praha: Česká grafická unie, 1921.

THOMAYER, Josef. *Pestré kapitoly*. Praha: Česká grafická unie, 1925.

THOMAYER, Josef. *Z lidské biologie a jiná prosa*. Praha: Česká grafická unie, 1920.

THOMAYER, Josef. *Ze zápisů lékaře: [výbor z díla]*. Praha: Avicenum, 1977.

THOMAYER, Josef; MOHYLA, Otakar. *Život v trávě*. Praha: Československý spisovatel, 1975.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-187-6.

VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. 2. rozšířené vydání. Praha: Československý spisovatel, 1984.

VOKURKA, Martin; HUGO, Jan. *Velký lékařský slovník*. 10. aktualizované vydání. Praha: Maxdorf, 2015. ISBN 978-80-7345-456-2.

VRBA, Jan. *Otokar Březina a jiní přátelé v mé paměti*. Praha: J. Otto, 1932.